

Szózat a# pesti magyar színház' ügyeben

Magy. Kir. Egyet. bet.
Budán; Buda 1839

Signatur: 54962-B
Barcode: +Z169760608
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ169760608>
Umfang: Bild 1 - 106

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

KAIS. KÖN. HOF

BIBLIOTHEK

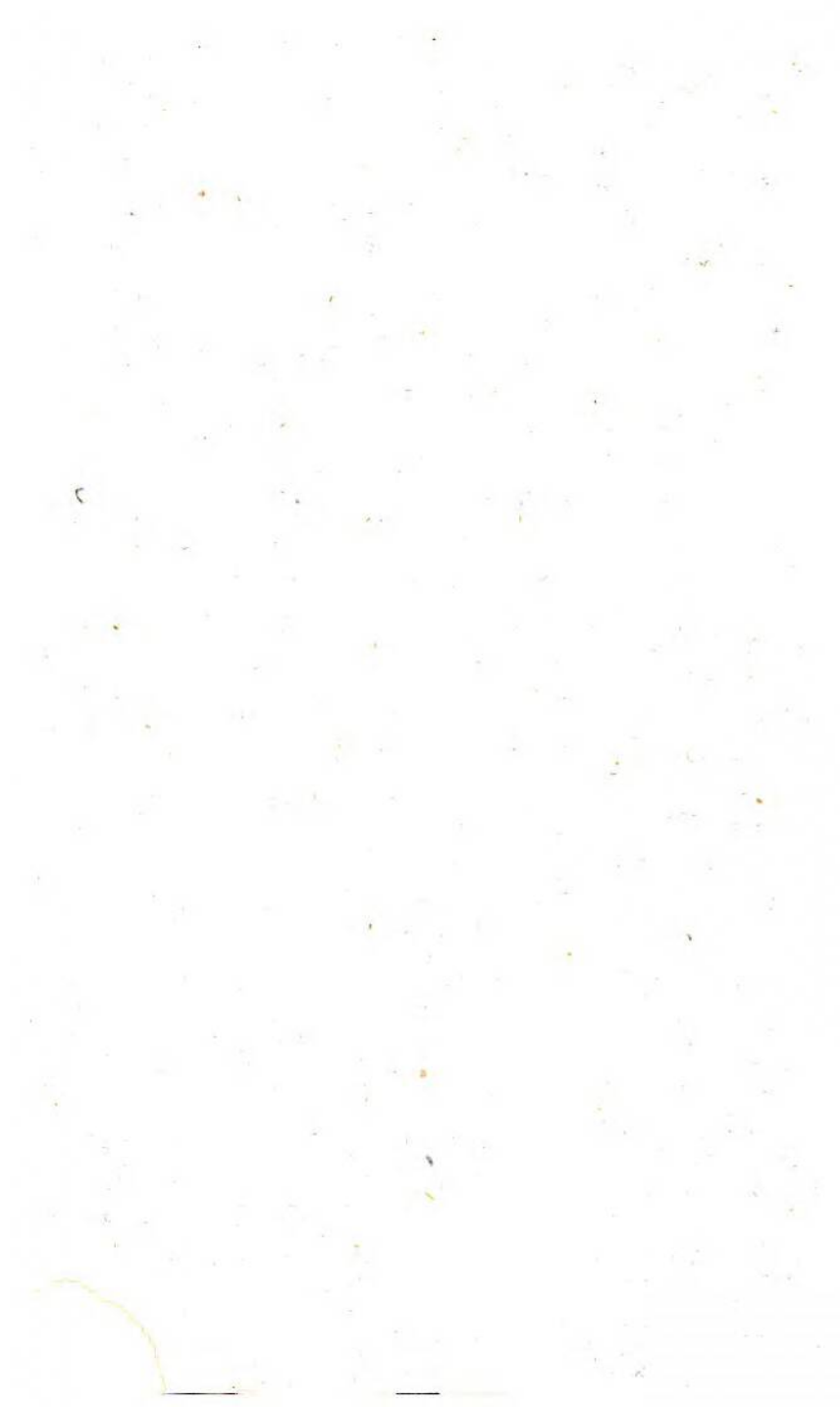
54.962-B

Alt-

54962-B.

3. 1/2 22

S Z Ó Z A T

A' PESTI

MAGYAR SZÍNHÁZ'

ÜGYÉBEN.

BAJZÁTÓL.

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM' BETŰIVEL.

MDCCCXXXIX.

S Z Ó Z A T

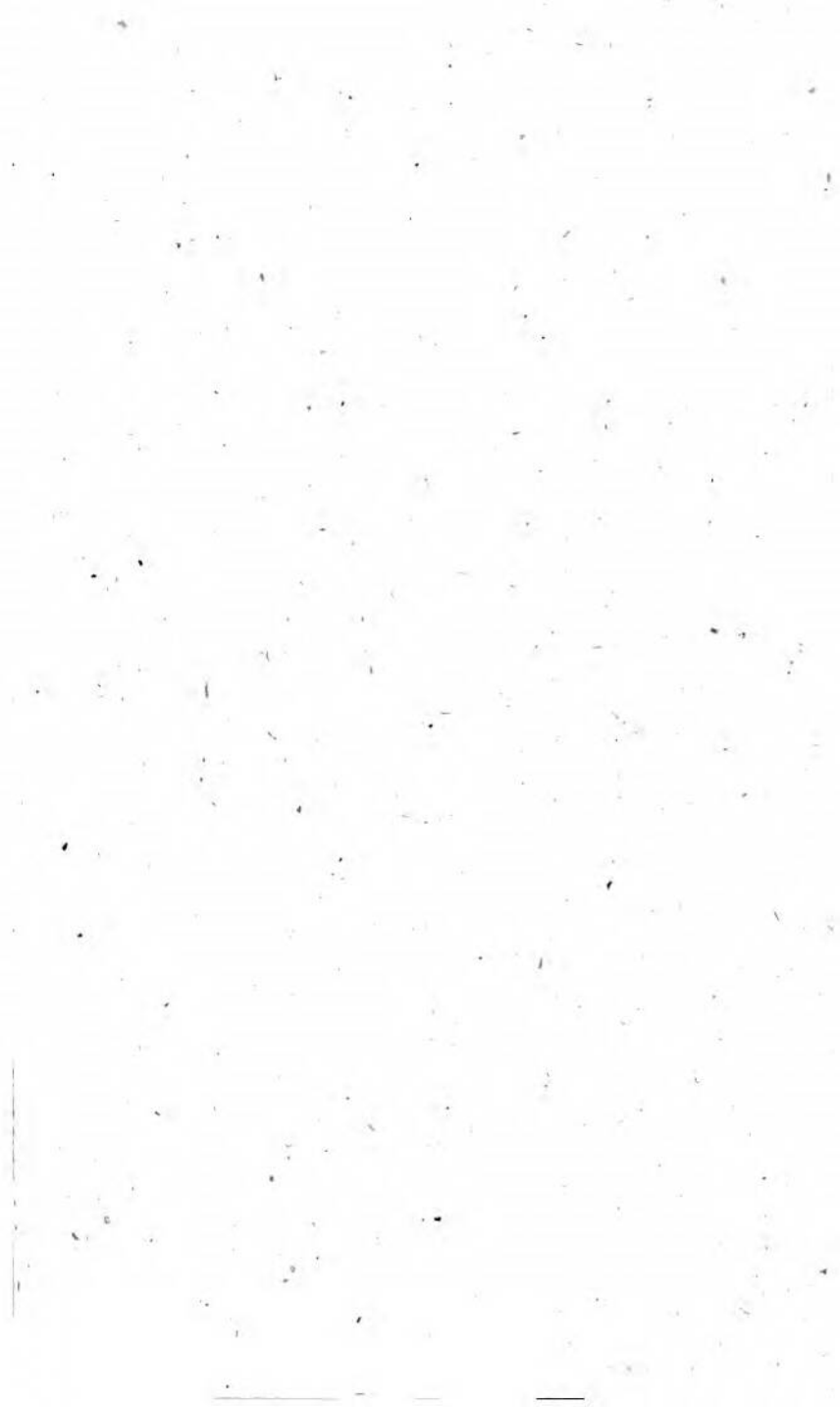
A' PESTI

MAGYAR SZÍNHÁZ'

ÜGYÉBEN.

Nyolcz hét hián egy évet tölték a' pesti magyar színház' kormányzásában, mostoha körülmények miatt kevés sikerrel ugyan az intézetre, de annál többel magamra nézve, mert tanultam: embereket ismerni 's magamat 's tapasztalást gyűjték azon mezőn, hol előbb csak elméletileg voltak eszméim. Emberismeretemnek magam, tapasztalásimnak, mellyékből itt közlök némellyeket, talán mások is hasznát vehetendik, kiket a' sors a' színházi igazgatás' virágtalan pályájára helyzend.

Czélom a' hazafiak' figyelmét a' pesti magyar színházra fordítani.

Nem tetszeni, hanem használni akarok 's így ha nem lesznek kedvesek miket mondok, nem ütközöm meg benne. Ki a' dolgokat saját nevökön nevezni 's miket lelkének belsőjében igazaknak talált, kimondani is szereti, annak nem könnyű tetszésre szert tenni, annak gondolatain, bár a' legmézebb szavakba burkolva is, csipősség fog érzeni, mi nem minden ínynek kedves. Pesten, szeptemberben, 1839.

I.

Általános eszmék.

Vitatkozások tárgya volt az valaha, kelljen-e a színházakat a társaságban megszenvedni, nem üdvösebb volna-e, erkölcsi szempontokból, ha azok nem léteznek, és soha divatba nem jönnek. Mint minden életbehatóbb tárgy, úgy ez sem szükölködött ellenzők's pártolókban. Rousseau's mások kárhoztaták a játékszínt, Schiller's d'Alembert szenvedélyesen pártolák. Egyik fél erkölcsvesztegető találmánynak hirdeté, a' más, név szerint maga d'Alembert, épen ellenkezőleg, a' színművet jelelésekben ábrázolt erkölcsi oktatásnak állitá. Napoleon szerint pedig a' nagyszerű szomorújátékok mind meg annyi nagy embereket képző iskolák, mennyiben azok lelket tüzelnek, a' szívet tágitják és emelik's véleménye szerint, Franciaország fiainak jeles tetteit sok részben Corneillenak köszönheti, kit ő, ha élne, herczeggé fogna tenni. Igen kedvező nyilatkozás a' játékszínre nézve a' világ' legnagyobb szellemei' egyikének szájából!

Napjainkban e' tárgy feletti viták megszüntek, mert a' mivelt nemzetek' többsége a' színházak' pártjára állott; kormányok, testületek segélik azokat tömérdek áldozatokkal 's most kiirtásuk felől értekezni, miután a' közvéleményben annyira meggyökerültek, volna bár kártékonyságuk eldöntött igazság, a' sikertelen törekedések' sorába tartoznék. Cél és korszerűbb, véleményem szerint, arról gondolkodni, miként lehetne a' színházakat, mellyek tetteleg fenn állanak és tagadhatatlanul nagy befolyást gyakorolnak a' népre, úgy rendezni, hogy velök a' társaság pusztá időtöltésen túl és fölött, nagyobb, nemesebb czélokat is érhessen el. Mert a' színházak' ártalmait bővebben fontolónak lehetetlen azon végeredményre nem jutnia, hogy azok nem lényegesen és szükségképen, hanem csak föltételelesen lehetnek kártékonyak, rossz ügyelet alatt, tudniillik; de mi van, mi bizonyos körülmények között, és föltételek mellett ne lehetne ártalmas? Mi eléggé szent, mivel visszaélni nem lehet? Nem történt-e már oltárnál, vallási szertartásaink' legszentebb helyén, mérgezés? — A' játékszín, mint pusztán mulatsági intézet is, tagadhatatlanul szellemibb és így nemesebb időtöltés' helye 's mint ilyen, mindig lel és érdemlendő még áldozatokkal is pártoltatást, meddig a' világ merő beduinokból nem áll, mert mivelt embernek szellemi mulatságra úgy van szüksége, mint miveletlennek anyagira.

Nekünk magyaroknak, kik a' színházzal nemzeti czélokat remélünk és fogunk is egybeköthetni, sokkal fontosabb az, mint a' német, francia vagy

angol nemzetnek; nekiünk az, ha akarjuk, lételünk egyik alapkövévé válhatik, 's ez okból ártalmi oldalai ellen legkevésbé lehetne józanon panaszkodnunk, és ha vizsgálatra vesszük napi renden levő és gyakran szóba hozott országos intézeteink' hasznait és szükségét, látnunk kell, hogy közöttük kevés van fontosabb és előlegesebb mint e' játékszíni ügy. Még is — mi csodálatos! — valamennyi között ez az, minek létesülése legnehezebben megyen, minek legtöbb akadályai, legtöbbféle ellenségei vannak. — Nem szükölködénk ugyan kezdet óta apostolokban, kik az ügyért buzgóan hirdették az igét, de ezek' buzgalma nem vala elégséges mind eddig a' köz részvétlenség' fagyát fölengesztelni. Csak a' kisebb szám pártolja tetteleg mai napig a' színi ügyet; a' nagyobb, szóval, ígérettel szolgál bőkezűleg, tanácsol és sopánkodik a' sopánkodókkal: de midőn cselekvésre jő a' dolog, bujósdi ajtót kohol, mellyen tisztességesen, nem akarás' gyanúja nélkül, menekedhessék.

Vannak a' magyar színiügynek olly ellenzői, kik magokat elvek' embereinek vallják. Ők elvből minden néven nevezhető játékszínnek ellenségei, következetesen a' magyarnak is. Ők nagy tekintetű tudós férfiak' munkáiból tanulták, mi kártékony, szellemileg ártó befolyású intézetek legyenek a' státusban a' színházak. Az elvnek e' sanyarú férfiai azonban nem mind egy fajúak; nagyobb része kép-mutató, csak némellyike valódi. Az első rendbeliek hosszas tanításokat szoktak és tudnak tartani minden játékszín ellen, de minthogy Pesten egy német

van 's oda járni divat és jó tónhoz tartozik, szorgalmasan járnak. Ezek legkorcsabb fiai a' hazának, mert erkölcsi elvek palástjába burkolva munkálnak a' magyarodás 's nemzetiség ellen; leghálátlanabb madarai azon levegőnek, melly őket táplálja 's nem érdemlik, hogy az isten' szent napja rájuk világít. Mert a' ki honának ellensége, az senkinek, még ön magának sem barátja, az bujdokolhatik vándor fecskéként innen vagy túl az oczeánon, sehol sem fogja feltalálni magát, mindenütt idegen lesz az élet' végszélei között. Illyet megvetni kellene, és kerülni mint ragályt, ha nem volna olly igen sajnálatra méltó. — A' másik, a' valódiak' felekezete, őszintén hiszi a' színház' ártalmas voltát 's hogy elveit terjeszsze, divatosakká tegye, legelőször is a' magyar színház ellen kél ki, mellynek alapításáról még csak egy pár év óta kezdünk komolyan gondolkodni, a' helyett, hogy szónoki tehetségeit a' német ellen forditaná, melly évtizedektől állandóvá lön közöttünk 's, a' színház' általok képzelt és hirdetett kártékonyságain túl, még nemzetiségünk-ből is kivetkeztet. „Ront a' játékszín, így szól Kölcsey, miért még is a' némettől vissza nem irtózni? Miért a' gravamenek közé nem tétetni hogy a' pesti, budai, pozsonyi stb. német színházak bezárássanak?“*) Mi balgaság 's egyszersmind gyanús dolog a' színházak' kártékonyságáról csak akkor vitatkozni, midőn a' magyar' megalapítása van kérdésben, a' németet pedig, melly évek óta virágzik

---

*) Lásd: Muzarion. Új folyam' I. füz. 354. lap.

közöttünk, hallgatva mellőzni? Mert végtére, ha romlanunk kellene is, nemzethez méltóbb volna hinni, mint idegen intézet' martalékivá lennünk.

Nem kicsiny közöttünk azoknak száma is, kik hazafiútlanságokat művészet' szeretetével palástolják; német színházakba járnak magyar létökre, mert, úgy mondanak, ott a' művészet a' tökély' magasabb fokán áll. Nem volna ugyan nehéz megmutogatni, hogy jelenleg budapesti német színházaink művészi tekintetben alig, vagy ha igen, kevéssel állanak felebb a' magyárnál: de okoskodásnak a' fajulni induló saját sophisticai okoskodását leszen kénytelen ellenébe tenni, hogy valahogyan igazolja állítását, mert az önigazlást ott, hol a' vád hazafiútlanság, még a' fajult is becsületbeli dolognak tartandja. Csak arra vagyok bátor az ilyeneket figyelmeztetni, hogy ha örökké német színházba fogunk járni a' művészet' szeretete miatt 's örökké azt pártolni, mikép fognak a' magyar színészet' tökéletesedésének forrásai megnyílni? Tán a' magyar színészet, ellenkezőleg minden tapasztalással, pártoltatás nélkül is kifejlendik? Adná az ég, hogy e' növény istennek csoda terméke volna, melly ne szoruljon ápoló kezekre, akkor nem volna szükség elfajult honfiak' megtérítésében fáradni, akkor felvirulna az maga erejéből, megszégyenítésére a' bünösen tévelygőknek. 'S meg kell vallani, hogy a' művészetnek ez ürügye alatt egy igen furcsa indulat is rejtezik: hazafiság, tudniillik, de csak önhaszonért, az az: ubi bene ibi patria. Mit törődünk sokat melly hazának fiai vagyunk, csak

dolgaink jól folyjanak! mi gondunk nekiünk a' magyar színházra, csak a' németben jól mulassuk magunkat! Megvallom, ez olly szép hazafiság, melly a' leghaszontalanabb embertől is kitelnék. Nem lehetne-e valljon néha egy kis áldozatot is tenni azon nemzetért, mellynek tagjai vagyunk, mellyhez nemcsak vér, hanem nagy érdekek is kötnek, mellynek felvirultából unokáinkra is egy jobb lét fog felvirulni? Egy kis áldozatot mondom, mert a' pesti magyar és német színház között nincs olly művészi különbség, hogy a' magyarba járni nagy áldozat legyen.

Némelly nagyobb tekintetű férfiak azon állításban tetszenek magoknak, hogy a' magyar színészet azért nem alapodhatik meg, mert a' magyar általában „nem született komédiásnak és characterével nem fér össze a' komédia.“ Az első, ha jól értem, azt teszi, hogy a' magyar nem alkalmas színészségre, a' második, hogy a' magyar, characterénél fogva, nem kedvelője a' színművészetnek. Ezen állításban némelly magyarjaink hízkelkedést találnak magoknak, mintha a' magyar character férfiasabb 's valami nemesebb volna, mint azon nemzeteké, kik a' színészetnek kedvelői, de ezen állítás a' milly sértő olly alaptalan is. Mert valljon a' művészet olly megvetendő valami-e, mit nem kedvelni dicseretes, kedvelni pedig pirulásra méltó? Én azt vélem inkább, hogy nemzetnek olly characterrel bírni, melly a' művészettel nem rokonúl, századunkban nem férfiaságot, hanem durvaságot jelent, durvasággal pedig nem dicsekednünk kell, hanem in-

kább igyekeznünk azt kiírtani magunkból. Ne igen örüljünk tehát a' dicsőségnak, mely reánk abból háromlik, ha a' színészet nem fér össze characterünkkel. — De ezen állítás, továbbá, nem is való, mert valljon a' pesti német színház' számos látogatói között naponként — fájdalom! — nem igen sok magyar van-e? 's ezen sokról lehet-e józanul a' fellegbit mondani? vágy azon nagy sereg Debreczenben és Kolosvárt', mely egyszer 's másszor Pestről oda utazott magyar színészeink' vendégszerepeire összecsoportosúl, valljon nem magyar-e? — Alaptalan továbbá a' mondat' azon része, hogy a' magyar színészetre nem alkalmas, és kissé fonák is, midőn a' magyar színpadon tagokat látunk föllépni, iskola nélkül és csupán gyakorlatilag, ön erejükből, színészekké képzetettek, kik ha talán udvari színházak' tagjaival nem is, számos német színésszel sok tekintetben mérközhetnek. Ezt én merem állítani, kinek ítéletében soha sem gáncsoltatott még a' túlbecslés, de a' szigorúság többször.

Számlálhatnék még elő egyebeket, beszélhetnék bujósdi ajtókról, melyeken a' nemakarás me-
nekedni szokott, mind annyi akadályairól színésze-
tünknek, de nem akarván hosszas lenni, mellőzöm
őket, csupán egyet említendő, mely fő és közvet-
len oka annak, hogy még most is, 1839-ben, mi-
után egy színházunk Pesten már két év óta fölé-
pülve és megnyitva áll, vitatkoznunk kell a' felett,
miként lehetne a' magyar színészetet Pesten bizto-
sítani és virágoztatba hozni.

Ki a' történeteket nem tudja, csodálkozni fog, ha mondom, hogy épen ezen színház, mely 1837-ben fölépült 's megnyittatott, egyik fő oka annak, hogy színészetünk még mindig ingatag lábon áll. Ezen úgy nevezett ideigleni színházat a' sors haragjában gondolta ki és bűneink' büntetésére építé föl, hogy hátra vessen céljainkkal ismét több évekre. Ha ez ideigleni színház' építése olly tüzzel vassal, olly erőszakosan nem üzetik akkor, midőn az országosan alapítandó dunaparti színházról Pozsonyban a' törvényhozás' szava megszendült, sokat mernék tenni rá, ma országosan biztosított színészetünk volna Pesten. De akkor ez ideigleni színházhoz letett egy pár alapkő elbódíta bennünket, azt mondók: „Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok;“ nem akaránk egyetérteni felhevüléseink közt a' dunaparti színház' hidegebben, de biztosabban számoló barátival; 's mind a' mellett, hogy egyetértésről olly sokat szeretünk beszélni, az ezektől egyesülésre barátilag nyújtott kezét el nem fogadjók, hanem dolgoztunk excentrice, az az: kiki magának, így az akaratok' ereje megoszlott, zürzavar támadta az ügy felett és a' zürzavarban egy harmadik halászott, láthatatlanul ugyan, de a' maga részére legtöbb sikerrel. Higyétek el nekem, bár mint szépítsük is most már a' dolgot, az országgyűlésen igen hatalmas okúl szolgált ez ideigleni színház az országos ellen, még azoknál is, kik azt világosan ki nem mondották. 'S bár mint örültek is sokan ez ideigleni színház' fölépülésének 1837-ben, most 1839-ben nem lehet ezen épületre fáj-

dalom nélkül tekinteni, mert ez oka, nem egyedüli, de még is fő, hogy színészetünkkel olly visszásan és természetlenül vagyunk, hogy magyar létünkre kinn a' juthszélen tanyázunk 's ha magyar művészetet akarunk látni, télben sárözönben, nyáron porfellegek közt juthatunk be a' nemzeti Thalia' sanctuariusába. Ezen ideigleni színház, uraim, az országosat elbuktatta, magát pedig meg nem alapítá, még csak fel sem építette kellőleg, mert udvara maig kerítettlen és pusztá, falai meszeletlenek 's bár belül elég vig és derült, kivált ha Norma' előadásakor németekkel megtelik: de kívül szomorú, és bánkódni látszik, hogy országos testvéérének halált okozott.

Mielőtt Pesten házunk volt, sokan azt hitték, hogy csak ezt kell építeni, a' többi magától megyen 's a' sült galamb önkényt röpülend szánkba. Ime itt az épület 's mit nyertünk vele? Hol állunk még mindig? Megszűntek színház iránti aggodalmaink? Koránsem, sőt minden nap rettegünk kell, hogy a' milly nyakra före megnyitók azt fordított szindarabbal, olly pompásan bezárjuk eredeti operával. 'S ez a' Nemesis' keze lesz rajtunk, makacs egyetnem-értésünk' büne miatt.

Ne vélje azonban valaki, mintha állítanám, hogy mi ez ideigleni színházzal semmit sem nyertünk. Nyertünk igen is! Művészi tekintetben sokat; szép előhaladást az operában, és tapasztalást, melly keserű ugyan, de kincsekkel ér fel. Nincs pedig áldozat, mellyet a' tapasztalás' birtokáért oda ne adhatnánk, ha az áron szerezhető volna, de a' ta-

pasztalás az élet' díja, melyet a' sors rendszerint hosszas izzadásokért utolsó pályaberül nyújt a' kortól leroskadottnak. Mi a' színészet' dolgában még ifjak, vagy tán épen gyermekek, köszönjük meg a' végzetnek, ha bukdosásinkból tapasztalást enged gyűjteni. Megtanultuk, hogy Pesten pusztá építéssel nem lehet színészetet még most alapítani; megtanultuk, mit már előbb is tudhatánk, de hinni nem akartuk, hogy ház mellett még a' pénz sem elég biztosítéka a' színészeti állandóságnak, hogy ezekhez még művészi tudomány, rendszeres igazgatás, és, mi ennek következménye, gazdálkodási takarékoság is kívántatik. A' jelenleg igazgató részvényes társaságnak háza is van, pénze is volt, de nincs és kezdét óta nem volt rendszerezett igazgatása 's ez volt a' nagy bökkenő, inde prima mali labes.

Nem nyúlt ezen igazgatás bizonyos renddel 's meghatározott elvekkel a' dologhoz. Mind a' színház' megnyitása, mind a' gép' mozgásba tétele igen sietve 's elhamarkodva történt, később pedig nem fordított rá azon gond, melyet a' tárgy' szövevényes volta megkíván. Eleinte az igazgatás minden számolásait csupán szindarabok' jövedelmeire és kiadásaira szoríta 's operákba pár évig nem szándékozott kapni. Maga a' négy pesti vásár mintegy kezességül látszott szolgálni, hogy az igazgatás vagyoniilag fenn bírja magát tartani. Maradt volna meg ez első föltételénél, most más rendben állának dolgai. De csakhamar operákba vágunk és pedig nem amúgy piano, mint kezdetben kellett volna,

hanem mindjárt fortissimo. Drága énekesnőt fogadtunk fel, kinek minden hangját garasok helyett pengő forintokkal fizetők 's midőn egyikünk másikunk fejét csóválá és kételkedék a' megállhatás felett, avval biztatók egymást, hogy az énekesnő 16 — 17,000 forintját aláírás' útján fogjuk beszerzeni. Iparkodtunk is, mennyire annyira, aláírókat szerezni 's nagy uraink biztattak is bennünket az énekesnő megmarasztására, az aláírásban azonban nem igen erőlteték meg magokat. De mi, mind ennek ellenére is, szerződésre léptünk az énekesnővel 's ismét biztattuk egymást, hogy jól fognak menni dolgaink, mert a' színházat ez énekesnő 's az opera fogják megmenteni a' bukástól. Első valék, ki az állítás' valóságán kételkedni kezdettem, mert annyit tudtam, hogy az operákat német szomszédaink nem jövedelmező, hanem csak fényüzési cikkelyül tekintik a' színházaknál 's azok legfelébb a' zenekóros olasznál és francziánál fizethetik ki magokat, hol a' bemeneti díj nagy és egy új mű' egymás után 15 — 20-szor adathatik 's mindig tele házakban. Kételkedésem azon gondolatra vitt, hogy egy kis számot vetnék 's ime a' számvetésből kisült, hogy az opera nálunk is, valamint a' németeknél, nem csak egy fillér hasznót vagyonilag nem tett, hanem ezerekre menő kárt. Erre én figyelmesekké tevém annak idejében azokat, kiket a' dolog legközelebből illetett, de szavaim nem nyertének hitelt, ámbár számokon alapultak, és heves czáfolatokat szültenek, puszta okoskodáson és az operai közönség' nagy számán épültek. De ki nem tudja, ha itélmi elfogu-

lás és melléktekintetek nélkül akar, hogy olly számolásból, melyben csak a' jövedelemnek van némi ingatlal alapja, a' kiadás pedig nem vétetik figyelembe, megtudni lehetethen, activ vagy passiv állapotban van-e a' pénztár. Legtisztább szándékból eredt figyelmeztetésem neheztelést szült 's a' neheztelők opera-ellenségnek kiáltottak ki. Kit nem tudunk megcáfolni, kisebbíteni szoktuk, hogy szavai hitelét rontsuk. Nekem ugyan igen mind egy, opera-ellenségnek tartatom-e vagy opera-barátnak, mert emez úgy mint amaz sem szégyen sem szerencsétlenség 's ha volna is, én még mindig vigasztalhatnám magam, hogy nagyobb zivatarokat láttam már, melyek még is elsodorni nem tudtak, 's hiszek istenben, hogy ezen kis opera-csetepaté sem fog elmorzsolni. Az idő mindent rendbe hoz, 's ez meg fogja mutatni, mellyikünk tette áldozatát az istenek' oltárára őszinte szívvel. Engem azonban sem illetén apró hírkoholmányok, sem semmi, maga a' Damocles' kardja sem fog soha is tartóztatni, hogy kimondjam, mit kimondani szükségesnek vagy legalább hasznosnak vélek; azért itt ismétlem: Hogy az opera a' pesti magyar színháznál, miként most rendezve van, nem tesz hasznót, hanem ezerekre menő kárt, mit számokkal fognék bebizonyítani, ha a' színház' számadásai ma is kezemben volnának, mint igazgatásom alatt voltak.

Panaszkodunk, hogy a' pesti magyar színháznak közönsége igen kicsiny 's nem képes fentartani az intézetet. Ezen állítás nem egészen való: a' közönség kicsiny ugyan, és úgy miként most a'

színházi dolgok állanak, nem elégséges a' költségek' fedezésére, azonban vegyük ki az operára és balletre fordított költségeket, meg fogjuk látni, hogy a' szindarabok a' mostani néző közönséggel fenn bírják magokat tartani. A' pesti magyar színház 1837. aug. 22-től midőn megnyitott 1838. august. 22-ig operai jövedelmeken kívül behozott körülbelül 90,000 váltóban. Olly mennyiség, melyből a' színészetet fenn lehetne tartani. De nem csak arra vagyunk szükség, hogy fenn tartsa magát, hanem arra is, hogy az koronként gyarapodjék 's művészi előmeneteleket tegyen, mert csak így érünk vele célra. E' végre legközvetlenebb eszköznek gondolnám szindarabokon kívül operát és balletet is szerkeztetni. Ítéletem szerint, semmi nem olly káros színészetünkre, mintha a' színésznek nem marad elég ideje készületre, ha örök játszás által zaklattatik, ha sem tanulmányra, sem egy kis pihenésre nem jut ideje. Sok játszás által lejátsza magáról a' lélek a' kedvet, kedv nélkül a' játék csak gépi foglalatosság. Ama secessus és otium, mellyet Roma' egyik költője emleget, nem csak költészi, hanem általában minden művészi munkálkodásokra illik és szükséges; azokat nem lehet, mint kézműveket, napszámra üzni. E' célra vagy operákkal és balletekkel lesz a' színész koronként felváltandó, vagy, ha vásárnaptól szombatig szindarabokat adatunk, igen nagy színészi személyzetet kell tartani, olly nagyot, hogy minden kitünőbb szereposztályra több tag legyen — mint van például a' bécsi udvari színháznál — kik egymást felváltogassák.

Az első eset csak országos segedelemmel létesíthető, a' második néhány évig még országos segedelemmel sem, mert a' most Pesten levő színészek számát hozzájuk hasonlókkal sehonnan sem pótolhatjuk. Vidéken alig van egy-kettő, ki itt becsülettel megállhatna. Azért operát és balletet kell a' színészet' segedelméül szerkeztetni. De szindarabokat, operát és balletet egyszersmind, miként tapasztalásunk bizonyítja, a' pesti magyar közönség még most nem elégséges fenn tartani, azért más eszközökről kell gondoskodni mint a' mik eddig használtattak.

Meg vala kísértve a' színház' haszonbérbe adása, de bérlő nem akadt; 's most, úgy hiszem, még kevésbbé fogna. Meg van kísértve a' részvények' útja 's láttuk hol állunk vele. Ítéletem szerint jelenleg nincs egyéb hátra, mint országos pártolás.

Szándékom e' kis röpkéiratban arról értekezni főkép, hogyan gondolnám én a' pesti magyar színházat elrendezendőnek azon esetre, ha az országosan segítették 's kifejteni, mennyire parányi erőm engedi, az e' tárgyra tartozandókat.

II.

Kell-e a' magyar színházat országosan pártolni?

Midőn a' magyar színház' országos pártoltatásáról szó vagyon, első kérdés, melyet mind tenni mind hővebben megfontolni szükség, imez: Valljon, mi czélokat vél a' nemzet egy magyar színház' alapításával elérhetni? és ha csakugyan nyomos okok vannak, melyek a' színház' országos pártolását szükségessé teszik, mi szempontok azok, mikből tekintve a' dolgot ezen intézetnek épen Pest' városában kell alapíttatnia? nem volna-e czélirányosb azt inkább Miskolczon, vagy Debreczenben, vagy épen Szégeden állandóvá tenni, hol több a' magyar ajkú lakos?

Mondják a' magyar színház' pártolói, hogy miután szerte a' haza' legfőbb, legvirágzóbb városailban német színházak vannak 's Pestben magában egy pompás szinte német, igen illő, hogy egy nemzeti magyar is legyen; hogy szégyen, ha a' magyar nép csak idegen nyelv' segedelmével juthat azon szellemibb 's nemesb élelményhez, mit színi előadások

nyujtanak; hogy sokan kik németül nem értenek, számüdvék saját hazájokban a' színházból az alatt, hogy a' német ajkú lakosok daskálkodnak ezen életgyönyörben: hogy pirulnunk kell idegenek előtt, kik Pesten megfordulván kérdik tőlünk: „hol van színházatok?” 's mi nem tudunk azt mutatni 'stb.

Mind igen szép, hazafiúi buzgalomból fakadó és így dicséretes gondolatok! de kénytelen vagyok kimondani, engem még is nem indítanak arra, hogy most még magyar színházat országos segédlemmel alapítsák; mert a' felhozott okoknak mindegyike csak illedelmi és dicsvágyi vagy végtére mulatsági szempontból javallják az ügyet, de annak szükségét nem bizonyítják. Megengedem, hogy nemzetnek illedelmi, mulatsági tekintetből és csupán nemzeti dicsőségért is lehet és illik intézeteket országosan alapítani, de hogy nemzetnek mint a' magyar, melly szükséges és hasznos intézetekben szükkölködik, intézetei' sorát mulatságiakkal kelljen megkezdenie, ezt olly tévedésnek tartom, mi egy nemzet' méltóságával össze nem egyeztethető. Magányos személy is, józanul gondolkodva, rendelkezései' sorát nem a' pusztán illedelmi vagy fényüzési tárgyakon, hanem a' kerülhetlenül szükségeseken kezdi 's csak midőn ezekkel ellátá magát, fordítja figyelmét amazokra; mennyivel inkább kell a' józan ész' e' szabályát egy nemzetnek követnie! Tekintsünk szét e' hazában 's kérdjük, hány igen szükséges intézettel dicsekedhetünk? 'S alig fogunk valamit felmutathatni. 'S ha most végtére nyolcz-százados e' részbeni bűnös gondatlanságunk után

nemzeti életre ébredvén, az országos figyelmét intézetek' alapítására szándékozunk fordítani, valljon egy szegényeket gyámoló intézet, egy észbetegek' háza, polytechnicum, magyar academia, budapesti álló híd, javító dologház stb. miket alig győznénk előszámlálni, nem mind előlegesb tárgyak-e, mint e' színház, melyet csupán a' nemzet' dicsére és mulatságára akarunk alapítani?

Vegyük csak kissé figyelmünkre e' tárgyat, mert igen méltó rá! Én ugy látom a' dolgot, hogy ha a' magyar színházzal egyéb czélt nem lehet, vagy mi magyarok nem tudunk elérni, mint hogy a' magyar saját színházában találjon szellemi időtöltést, és azt, hogy midőn idegen angol vagy franczia Pesten megjelenik, büszkén mutathassunk egy pompás magyar színházra, akkor — istenért! — ne vessünk ki száz ezereket ilyen intézetre még most, mert az nem csak nemzeti gyalázat, hanem vétek is leszen; vétek, hogy nép, melly mind szánatra, mind ápolásra legméltóbb betegeit, kik az emberlét' legfőbb kincsét, az észet, elveszíték, gyámolás nélkül hagyja; hogy azon nép, mellynek városaiiban szegény-intézetek' nemléteben rongyosan, félmeztelen koldulja az elnyomorodott naponkénti falatját, és ha azt meg nem kapja, talán éhen gebed, illy nemzet mondom pusztá időtöltésül 's mulatságára száz ezereket költsön.

De a' dolog másként áll; 's én legalább azt hiszem, hogy a' színház olly intézetté tétethetik, mellyel a' legszentebb hazafiúi célokat érhetni el,

olly intézetté, mellynél alig van valami nekünk magyaroknak szükségesebb és előlegesb. Lássuk ezt.

Véleményem szerint e' javítási időszakban, hol reform' eszméivel kelünk 's azokkal fekszünk, hol az előhaladásnak minden még olly parányi kerekcséjét is mozgásba ügyekezünk tenni, nekünk magyaroknak sem fontosabb és czélszerűbb, sem alaposabb és életbehatóbb reformunk nincs, mint nyelvünk, nemzetiségünk' terjesztése, egyetemivé tétele. Ez olly sokszor vitatott, megmagyarázott, bebizonyított dolog, melly a' jobbaknál vérbe és életbe ment által, 's ki napjainkban ezen kételkedik, az csak szívét vagy agyvelejének egészségét hozza gyanúba. Ezt elismerte a' törvényhozói tekintet is 's utóbbi országgyűlésink dicsőségesen munkáltak benne; a' kormány semmi akadályokat nem tesz, sőt legújabb időkben szép példáit adá e' részbeni egyetértésének; a' minthogy nyelvünk egy évtized óta olly szembeötlő haladásokat teszen, hogy a' hazafi kebelnek lobognia kell örömében e' nemzeti felvirágozásnak. Tisztelet és hála azon nemes lelkeknek, kik férfiasan nyultak a' dologhoz, kik sem fáradságukat sem vagyonukat nem kímélték e' nagy, e' gyökeres és századokra kiható fontosságú eszme' valóításában! Az ő nevök legragyogóbb lapjain fog fényleni nemzetiségünk' történetkönyvének: de minden ezen szívemelő törekedések mellett is, azt hiszem én, még sokat nem tettünk, mit tennünk kell, 's mit tennünk hatahnunkban van.

A' magyar nyelv' közönségessé tételében, mi a' legújabb törvények és országgyűlések' akaratánál

és szelleménél fogva kötelesség lőn, legfontosabb, ítéletem szerint, Budapest' magyarosítása. Ezt, úgy hiszem, elég csak kimondani, hogy kiki bizonyítgatás nélkül is átlássa. E' két városban körülbelül 120,000 lélek él; olly néptömeg, millyen sehol sincs az országban együtt. Mindennek úgy szólva kellőközepe. Itt van legtöbb míveltség, itt legnagyobb értelmi súly; ezen két városra fügesztvék egész ország' szemei. Ez ad más vidékeknek tónt, irányt; innen szivárog ki, mint valamelly fénytoronyból, minden sugár 's a' mint e' két város tót, német vagy magyar szellemü, úgy leszen minden kisugárzásainak a' nemzetiségre jótékony vagy káros következése. Meddig ezen roppant néptömeg, így együtt az ország' kellőközepén, nem magyar, addig nem messze jutottunk magyarodásunkkal, addig elhihetjük, hogy Pannoniánk' vállain fityegnek ugyan magyar köntös-darabok, de szíve idegen. E' két város' magyarodása nagyobb következményü és életbehatóbb fogna lenni, mint ha más vidékeken egy millió lelket tettünk volna magyarrá. Azért, ha czélt valódilag és komolyan akarunk, Pestbudának magyarosítása legyen jelszavunk.

Mellözve az erőszakos eszközöket, mellyek sem hazánkban, sem külföldön nem példa nélküliek, de általam csak rendkívüli esetekben javalhatandók, azt tartom, hogy iskola, templom és színház azon leghatalmasabb rúgók, mellyek általában, különösen pedig a' budapesti magyarodás' erőművét leg-sikeresebben mozgathatnák előre. Képzeljük csak, ha egy magyar Albach a' budapesti egyházi szónok-

székek' valamelyikéről hazai nyelven hirdetné isten' igéit, mennyi emberben ébredre vágy, azt megérthetni, 's mennyi ember fogna fáradságot venni rá, 's mi nyomasztó súlyt érzene az, ki a' hitnek ezen szónoki tehetséggel és művészi erővel kétképen is megszentelt szózatát nem élvezhetné. Képzeljük, ha budapesti iskoláinkban a' nevendékek mindjárt a' jövő évben magyar nyelven tanulnák a' tudományt, és egy díszesen épült, országosan pártolt, következőleg jól rendezett magyar színház állana a' város' közepén! Mi haladást fogna tenni a' nyelv és nemzetiség csak egy évtized alatt is, min magunk el fognánk rajta bámulni!

Nem tagadhatni, hogy Budapest' magyarodására nézve eddig is tétettek már lépések 's ez eszmétől sem a' két város' kormányai, sem a' német ajkú polgárság nem idegen többé. Kivált ez utóbbiak' dicséretére legyen említve, hogy ők régóta buzognak gyermekeik' magyarosításában, régóta küldözik azokat magyar vidékekre nyelvtanulás végett, 's néha oly sikerrel, hogy pár év múlva visszatért gyermekeik alig tudnak németül beszélni; és általában mondhatni, hogy a' pesti német polgárban e' részben ma már sokkal több jó szándék van, mint képzelnők. De az baj, hogy csaknem egészen magokra vannak hagyva. Gyermekeik megtanulnak magyar vidékeken magyarul, de mi haszonnal? midőn, haza térvén, itt az egészen német levegőben újra átváltoznak, kivált a' leánygyermekek, azzá, mik előbb voltak: németekké. Sem beszélhetnek, sem hallhatnak többé magyar

nyelvet, mert templom, iskola, színház, honnan a' magyarodásnak terjednie kellene 's leginkább terjedhetne, németek vagy legalább mai napig nincsenek azon állapotban, hogy magok iránt köz figyelmet gerjesztettek volna a' nagy tömegben és divattá válhattak volna, pedig a' városi lakosnak az kedves, az népszerű, a' mi divat. Iskola tehát, templom és színház 's olyan, mellynek befolyása lehessen, mellyet országos pártolás emel!

Ha már a' hármat sorozni kellene, én hatására nézve a' színházat mindjárt második helyre merném tenni, mert ennél sikeresebben csak iskola képes a' magyar nyelvet terjeszteni.

Csodálni lehet egyébiránt annak, ki körülményeinkbe nincs beavatva, 's ki olly boldog, hogy nemzetet cselekvés nélküli tespedésben, százados álomban nem látott, miként lehete illy fontos tárgyakat, mint ez említett három, mai napig hathatós országos pártolás nélkül hagyni, mert mind ezekre nézve nemzeti gyűléseinken beszédnél egyéb még nem igen történt.

Ha azt akarnám e' helytt magyarázgatni, mutogatni, hogy egy magyar színháznak igen nagy befolyása van nyelv és nemzetiség' terjesztésére, szükségtelen munkát fognék tenni, az az bizonyítgatni olly valamit, mit minden magyar átlát 's hisz 's csak a' nem-magyar vagy rossz akaratú tagad, de ez sem meggyőződés, hanem pusztá makacsság vagy rossz célókból. Nekem pedig a' magyar színházról értekezőnek, nem az célom, hogy német ajkú társainkat, kik az ügynek talán született ellenségei,

részemre vonjam, hanem az, hogy magyarjainkat, az ügy iránt netalán ingadozókat, vagy hidegeket, buzdítsam és a' jóban erősítsem.

Imént mondottaimból ki fog világlni, hogy én a' magyar színház' ügyét sokkal magasabb szempontból nézem; hogy vele nem pusztá mulatságot és időtöltést akarok, hanem nyelvet és nemzetiséget, nemzeti érzelmeket, sympathiákat, stb. szóval egy intézetet, melly egészen magyar szellemtől legyen lelkesítve, melly kebeléből magyar levegőt lehelljen e' két városra.

III.

Operák és színdarabok.

A' túlzás' emberei, kiket rendszerint csak szenvedély vezet, 's a' dolgok' becsét hidegebben fontolni nem tudják, 's kik a' színházi ügyben is saját érdeköket a' honiaktól elválasztani gyengék, egy kérdést hoztak napi rendre, melynek megfontolása lényegesebb és nagyobb következményű, hogysen a' magyar színházról gondolkodónak hallgatással mellőznie lehessen. A' kérdés ez: Miként lehet és kell az operát a' magyar színháznál tekinteni?

Mióta a' pesti színház megnyitott 's benne Carl és Wurda, Schodelné és Dobrowszky' hangjait megzendülni hallók, azóta a' magyar operáról igen sok a' beszéd; annak számos kedvelői, látogatói támadtak 's azon idő óta leginkább, hogy Schodelné magát pesti magyar színház' tagjává szerződéssel kötelezte, minden figyelem az operára van függesztve 's a' színdarabok' ügye másod rendű, hogy ne mondjam mellék-tárggyá vált. Valljon helyén van-e ez?

Schodelné' tehetségei tagadhatlanok ; ő — ha bár nem olly csoda is, mint a' criticának némelly gyarló fiai velünk elhitetni akarnák — kétségkívül jeles énekesnő 's érdekes jelenet a' magyar színpadon. Neki a' magyar színházi opera sokat köszönhet, nélküle az olly rövid idő alatt alig birt volna annyira kifejlődni, alig magának olly sok kedvelőket szerezni. Annak ő lelke, ő elevenítő forrása. De a' mint egy részről neki érdemei vannak, úgy más részről, azokért bőven, talán pazarlólag is jutalmaztatik 's nem igen van oka hálátlanságról panaszkodni. Neki magának nagyobb hónap-díja van, mind Lendvayné, Laborfalvi Róza, Megyeri, Szentpétery, Fántsy, Lendvay, Egressy Gábornak együtt, kik jelenleg a' magyar színészetnek legméltóbb képviselői. Ezen fölül a' magyar színháznál Schodelné' szeszélyeinek minden meghódolt; ott ő nem ismer urat, ott senkinek, még előjáróinak sincs sem olly sok, sem olly erős akarata mint neki. Ő fölül áll minden renden és minden színházi törvényen, a' mi, ha hódolóinak nem is, neki minden esetre diadal. Mint XIV. Lajos franczia király mondá egykor: „a' status én vagyok!“ úgy ő méltán mondhatja: „a' magyar játékszin én vagyok!“ — Ő akkor lép fel, mikor neki tetszik, azon szerephez, mellyben akar, akkor hagyja el Pestet és annyi időre a' mikor és mennyire kedve van, szóval, ő saját akaratánál egyéb korlátot nem ismer. Ez ügyességre mutat 's a' derék énekesnő' eszének nem válik szégyenére, a' hódolók pedig érdemlik, hogy rajtok gázoljon, mert ki nem kénytelen, még is el hagyja magát tapodni,

az méltó rá. A' színügy' barátjának ugyan szomorú látvány, de annak, ki hazai dolgokon nem sokat aggodik, mulatságos távolról nézni, mint leve itt egy intézet egy asszonyka' szeszélyei játékává 's mint siet az fokonként romlásához. De ezeket csak mellesleg.

Ha Schodelné Német-, Francia-, vagy Olaszországban tette volna azt az opera' megalapításában, mit nálunk teve, mindenki öröm-ömlés közt említhette volna nevét. De a' mi helyzetünk egészen más 's csak ezen példa is mutatja, hogy a' külföld nem mindig szolgálhat előképül. Nekünk színházunkkal nevezetesen céljainknak kell lenni mint maga a' művészet is. Ítéletem szerint előbb a' haza és nemzet, mint a' művészet, 's amazokat e' miatt elhanyagolnunk nem csak bűn, de józan észszel sem egyeztethető. — A' mélyebben látó és jövődöre kinézö hazafinak nem lehet a' magyar színpadi opera' gyarapodásán és az említett énekesnő' törekedésein tiszta öröme, mert éppen ezek azok, mik bennünket színházunkkal olly visszás állásba hoztanak, hogy most már magunk sem látszunk érteni, mit akarunk; éppen ez énekesnő és opera azok, mik a' mostani igazgatás' pártolását olly mértéken túl megnyerék, 's a' közönség' kedvezéseit, tapsait egészen magokhoz ragadták, hogy jelenleg 's színészet a' szó' leg-sajátább értelmében háttérbe van tolva.

Az igazgatóságnak, vagy talán magának a' részvényes társaságnak e' részbeni nézeteit mi illeti, ök magok tudhatják legjobban mit akarnak. Nekik, magányosak' egyesülete levén, talán szabad

saját erszényökre olly mulattató intézetet alkotni, millyet tetszik; szabad teljességgel tekintetbe nem venni, szolgál-e az általok pártolt intézet hazai célok' előmozdítására vagy sem: de valamint nekik ezt szabad, úgy nekem viszont és minden hazafinak szabad volna itt és mindenütt nyíltan, távol minden sérteni akarástól, kimondani, hogy illy gazdálkodás a' pesti magyar színházzal nemzetiség' tekintetében furcsa egy gazdálkodás. Azonban mire vezetne ez? Megváltoztatná a' dolgok' mostani állását? Teljességgel nem. Ismerek urakat, kik sokkal makacsabbak 's így talán bölcsebbek, hogysem írótól, kivált ha az még tudós társaság' tagja is, javaslatot, a' magokéval ellenkezőt, figyelembe vegyenek. De nekem is nem czélom e' csekély iratkában a' mostani igazgatás' tetteit feszegetnem; ennek urodalma, mint tudjuk, a' pesti magyar színházban csak ideigleni, pár évig tartó, nekem pedig a' színház' jövődjére függ szemeim előtt. Az czélomra igen kicsiny tekintetű dolog, hogy 1839-ben olly kormány alatt van a' pesti magyar színház, melly operát pártol színművek' kárával; ez mulandó! de hogy ezen bal iránya és fonák nézete a' dolognak át kezd szivárogni a' nagy közönségbe, ez a' színház' jövődjére súlyos 's eldöntő következményű 's ez az, mi engem szólásra kényszerít.

Tessenek bár szavaim, vagy ne, kénytelen vagyok itt minden tétova nélkül kimondani, hogy ha nekiünk a' magyar színházban csakugyan opera a' fő dolog, nem pedig színmű, akkor ezen színház nem érdemli, hogy felsegélésére még most a' nem-

zet csak egy fillért is adjon. Mert valljon, mi országos czélt érünk mi el ezen, bár a' magok nemében jeles Normákkal, Beatricékkel, Bájitalokkal stb.? Nyelvet terjesztünk-e vagy nemzetiséget? Én azt hiszem, egyiket sem. Nemzetiséget nem, mert ezen operák mind idegen termék, idegen tárgy és világ, idegen szín és character, idegen hang és érzés, olasz vagy francia vagy német, de semmi esetre nem magyar; olly szín, character és érzés, mellyek vagy meg nem honosodnak közöttünk, vagy ha igen, a' mennyit általok művésziileg nyerünk, ugyan annyit veszítünk nemzetileg, mert muzsikai érzéseinket, izletünket németté, olaszszá, francziává változtatják és lassanként egyszerű, de magyar sajátsággal teljes, szívünkhöz szóló, nemzeti sympathiákat ébresztő 's így nekünk felette becses énekeink iránti szeretetünket is elfonákítják lelkeinkben. Senki nálam nagyobb tisztelője nem lehet a' művészetnek, tünjék az fel bár hol, szobrászi vagy képirói, zene- vagy költői nemben; senki nálam jobban nem gyönyörködhetik egy jeles és jól adott operában, de hol a' művészet nemzetiséggel jó ütközésbe, ott mindig e' másodiknak fogom adni az elsőséget, 's nekem, megvallom, nemzetiség' árán művészet nem kell. Mi legyünk előbb nemzet, aztán gondolkodjunk művészetről 's művészi izlésünk' nemességéről. Nemzetiségünket ügyekezzünk idegen befolyás nélkül saját magából kifejtetni, úgy lesz az majd valódi, hasonló a' francziához, angolhoz és spanyolhoz, hol az idegen is elváltoztatja characterét és a' nemzetihez simúl, és különböző a' német-

től, melly világ' majma. Nekünk mindent alá kell rendelnünk ezen fő eszmének: nemzetiség, 's mindent 's így a' művészetet is ennek gyarapítására használnunk. Legyen bár a' művészet magában és magáért is becses, ha az még most nemzetiségünket gátolná, nem segélni, hanem inkább káros befolyását akadályoznunk kellene.

Ismerem 's végig gondolám az ellenvetéseket, mellyekkel állításaim ostromoltatni fognak 's nem rettegem őket. Ki fogja elhinni, szólnak majd, hogy az opera ne volna nyelv' terjesztésének eszköze; mennyi idegen ajkú embert csal az be a' magyar színházba, kik lassanként oda szoknak? 'S valljon az opera-textus nem magyar nyelvű-e, csakúgy miként a' színművek? És a' zeneművészetben nem lehet-e nemzetiség? Nem fejezhet-e az ki magyar érzelmeket, nem buzdíthat-e bennünket nemzetiségre?

Épen az, hogy az opera sok idegen ajkúakat csal a' magyar színházba, bizonyítja, mit én állítok, hogy tudniillik az opera nem eszköze azon czéloknak, miket színházzal elérni törekedünk. A' sok idegen ajkú hallgató mind annyi tanú, hogy az opera egyetemi nyelv, mellyet magyar és német, tót és oláh egyképen értenek. Már hogy egyetemi nyelv magyar nyelvet terjeszteni nem fog, ezt csak elfogja nekem mindenki hinni. Ha az opera idegen ajkúakat is csal be a' magyar színházba, abban én kevés örvendetést látok; az legfelebb a' pénztárnak hasznos — jöllehet még ez is kérdés — mi egy országos segedelemmel alapított háznál csak másodtekintetű dolog leend. Azon idegen ajkú, ki csak

operába jár, nem igen fog valaha magyar szindarabokat megnézni. Ama' beszoktatás, beédesgetés, becsalás, mit az operának tulajdonítunk, nem jelent többet, csak azt, hogy meddig jó operáink lesznek, addig az idegen ajkúak be hagyják magokat csalatni és hozzá engedik magokat a' színi épülethez szoktatni, de nem a' színművekhez is. Hogy valaki ezekhez szokjék, ezek' előadására járjon, arra nem ok az operába-járás. Ime két éve mult, hogy megnyitottuk a' pesti magyar színházat, hogy operáink németeket csalogatnak bele 's mit tapasztaltunk? Azt-e, hogy a' németek szindarabjainkhoz kezdenek szokni? Szaporodott-e valljon a' szindarabok' néző közönsége? Épen nem! Csak azt látjuk, hogy a' németek a' magyar színházi operához meglehetősen hozzá kezdenek szokni, mert opera-közönségünknek egy harmada alkalmasint németekből áll, kik a' magyar operából a' magyarodásnak még csak első elemeit sem nyerik, azt nevezetesen, hogy füleik magyar kiejtéshez szoknának.

Operáinknak magyar textusa van igaz, de mi haszon ebből is? Szokásban van a' színházaknál, midőn új opera adatik a' darab' meséjét röviden a' játékszíni czédulákon közleni; 's mire mutat ez? Valljon nem arra-e, hogy az operákat előadás alatt megérteni igen nehéz, mert minden hatodik hetedik énekes csak az, ki nekünk nem csupán hangot, hanem szavakat is énekel. Mi felette kevés az, mit ének alatt a' textusból érthetni! Maga Schodelné, legügyesebb énekesnőnk, annyira érthetetlenül éneklí a' magyar szavakat, hogy senki sem merne meg-

esklüdni, néha egész operán keresztül, valljon nem spanyol textust énekel-e? 'S illy körülményben én valósággal nem is tudom, minek vesződik derék énekesnőnk magyar textus' tanulásával, holott német vagy olaszszal is épen úgy czélt érhet mint most, haszon is csak annyi van benne nyelvünkre nézve mint jelenleg, az az: semmi.

Hírlapjaink' egyikében valaki javasla: alapítsunk olasz operát a' magyar színházban. Ezen javaslatot sokan mint túlságosat nevelték akkor; pedig nincs benne nevetni való; mert olasz operával mi csak azon czélokat érjük el, melyeket a' mostani magyarral. Ha pusztán mulatságot ohajtunk, fogunk nyerni nagyobbbat mint most, mert jobb énekeseket léptethetünk föl. Ha nagy közönségnek örülnünk, meg lesz minden bizonynyal, mert a' német is mind színházunkba fog járni, jobb énekeseket hallhatván nálunk mint saját színpadán. Szóval, tökéletesebb énekeket fogunk hallani, mulatságunk több lesz, közönségünk nagyobb; és, ha talán rettegünk, hogy a' magyar színházban egy kis nemzetiség 's magyar nyelv ragad ránk, e' részben sem kell aggodnunk; az olasz opera olly kevésbé fog bennünket magyarokká tenni, mint a' mostani és — a' mi nem megvetendő észrevétel — nem kell többé vesződnünk fiatal magyar énekesek' tanításával — melly célra most conservatoriumot is készülünk alapítani! — Olaszországból kész énekeseket kaphatunk, kettőt is azon áron, mit most egynek fizetünk, kik bizonyosan kevesebb követelésűek lesznek mint e' mostani egy. A' valódi hazafi aztán majd örvendeni

fog ezen olasz-magyar intézetnek úgy mint kinek háza ég 's titkon talán köny csordul ki szemeiből, midőn meggondolja, mivé lett azon ház, melyre ő adakozott, 's mellytől nyelv és nemzetiség' tekintetében olly sokat várt.

Nem állítom, hogy zeneművészet általában 's különösen az operai ne fejezhessen ki nemzeti érzelmeket, sőt ellenkezőleg, azt hiszem, hogy operák által fog idővel nemzeti zenénk kifejlődni, 's nemzeti zenével érzékek, sympathiák nemzetiek. Ha nyelv' ügyét nem is, vagy csak kis mértékben, de nemzeti érzelmeket bizonyosan terjeszthetnek; életben tarthatnak az operák, de ezen operáknak aztán magyar szelleműeknek kell lenni 's magyar eredetieknek, nem pedig olyaknak mint a' mostaniak, melyekben nemzetiségünknek még csak szikrája sincs. De mikor fog ezen időszak bekövetkezni? mikor zeneművészeink támadozni, kik még talán nem is születtek, kik a' felsőbb magyar zenét teremtenedik? Miként az opera ma áll 's talán még ötven évig fog, nyelv és nemzetiség' tekintetéből csak annyiban érdemel pártoltatást a' magyar színházban, — mint felebb a' 13 — 14. lapon érintém — mennyiben a' színművek' jobb előadását eszközölheti.

Meg kell itt gyónnom, hogy valahányszor én egy olasz Bájitalt vagy Normát hallgatókkal tömött házban előadatni látok 's utána más napon egy eredeti magyar színművet üres falak közt, mind annyi-szor elszomorodik lelkem 's néha elkeseredésemben azt kérdem magamtól: Minek e' népnek színház? Ez még itt is hazájától fut; nem azt pártolja, mi

lételének alapjait vetné meg, mi halottaiból támasztaná fel lassanként, hanem épen azt, mivel semmi hazafiúi czélok egybe nem kötve; itt is külföldiskedik 's mivel az opera a' németnél, a' francziánál inkább divat mint a' szindarabok, ő is meg akarja mutatni hogy divatszerű, nem gondolván meg helyzetünk' különbségét a' német 's francziáétól, kiknek nyelve kiirthatatlanul van meggyökerezve, nem azt, hogy nekünk nemcsak vagyoni, hanem szellemi áldozatokat is kell tennünk, ha nem akarunk a' nemzetek' sorából kitöröltetni, 's hogy ha operákban jobban gyönyörködnénk is, nem ezeket, hanem a' színészetet kellene pártolnunk. És ha csak operáért járjuk a' házat, minden józan azt fogja kiáltani: Egy fillért se színházra, mert az nem mozdít elő nemzeti czélok, hanem csak vétkes külföldiskedés' fészkevé vált; örültek' házat inkább mint operaházat! arra bennünket erkölcsi kötelességek is kényszerítnek, erre csak mulatkozási vágy vonz; annak haszna leszen, ennek inkább káros következményeit várhatni.

Ha színházunk' mostani állapotját fontolatra vesszük, lehetetlen nem látnunk, hogy az opera már eddig is tett kárt és lassanként, ha a' dolgokat így folytatjuk, meg többet teend: Emlékezzünk csak vissza budapesti színészetünk' azon időszakára, midőn rendes operáink még nem voltak, midőn azok még színházunknál nem foglalták el az uralkodó széket. Színészeink iparkodóbbak voltak mint ma és szindarabjaink' közönsége mind buzgóbb, mind résztvételebb, 's talán nagyobb számú is. Mióta az

opera lett minden, minden megváltozott. Az igazgatás' pártolásának lehetetlen, hogy a' közönségre befolyása ne legyen. Ha ő akarja, a' most pártolt operákat szinte úgy megunathatja a' közönséggel, mint megunattak a' szindarabok. Ne legyen csak az operákra annyi ügyelet, ne olly tömérdek költség mint most, legyenek az előadások hanyagok, meg fogjuk látni, hányan látogatandják az operai előadásokat. Most az általános pártolás alatt az opera szépen virágzik; az énekesek szembeötlő haladást tesznek a' művészetben; előadásaik szorgalomra, készülségre mutatnak; az opera-repertorium érdekes és változatos; sem előadásoknál, sem ujdonságok' szerzésében költség nem kiméltetik 's a' mi első előadásokban nem tön kitünő szerencsét, mint Vesta' szüze, Csel, Mari stb attól a' közönség igen óvatason kiméltetik. A' szindarabok ellenben alig tengenek a' közrészvétlenségben. A' közönség el van szoktatva tőlök, mert operát és csak operát vár, és ha a' magyar színházban nincs opera, készebb a' németbe menni, csakhogy operája legyen. 'S e' túlságos operázás még a' német színháznak is előmozdító eszközévé kezd válni. A' szindarabok' repertoriumára semmi gond, megúnt és rég' elfeledett Csörgő sapkák, Mexikói vőlegények stb. szédetnek elő, egyszerre két három jobb színész vendegszerepekre bocsáttatik, és nagy szerepek gyakorlatlan fiatal színészek kezeibe adatnak; az előadásokat készületlenség, szerep-nem-tudás, figyelmetlenség, álmodás, és unalom bélyegzik. Színészeink úgy nézik magokat, mint kik csak kegyelemből vannak túrve; 's ezért kia-

ludt bennök a' játék-kedv, az ügyekezet, mind a' mellett, hogy fizetésök olly nagy, a' millyen még soha sem volt. E' köz marasmusban minden ember idegenedni kezd a' háztól, 's a' szindarabok' előadása alatt látni a' páholyokban ásitásokat, a' karzaton pedig csak amollyan erőtetett tapsokat hallani. Ime, ezt köszönhetjük az operának! Színházunk, minek nemzetiség és nyelv' templomául kellett volna lennie, pusztá mulatkozás' helyévé vált. Magával az operával is annyira megfeszítettük a' hurokat, hogy most már alább bocsátani bajos 's magok az opera' pártolói is nem sokára legnagyobb zavarban lesznek, mert vagy imádott énekesnőjök' szeszélyeit lesznek kénytelenek minden áron túrni, vagy egy hozzá hasonlót jó drágán szerezni, mivel Dériné a' pesti közönségnek többé nem kedvence, Felbér pedig csak most fejlődik. Nem okosabb volt volna-e a' dolgot lassan kezdeni 's úgy fokonként magasabbra emelkedni, mint egyszerre olly nagyot előre szökni, honnan többé nincs visszalépés.

„Ám legyen tehát!“ fogja ezekre mondani az operák' túlzó barátja, „tegyünk próbát ezután a' szindarabokkal, de meglátjuk, hogy üres leend a' ház.“ Ha a' színészetet, melly hitelét kezdi veszíteni, olly rendbe hozzuk mint kell és tőlünk telhetik, kétfelm, hogy e' jóslat valósuljon, ha pedig csakugyan így áll a' dolog, ha csakugyan nem keltenek a' pesti közönségnek többé a' szindarabok, akkor félre minden gondolattal egy nemzeti színház' alapításáról, akkor az nekünk többé nem eszköz

ezéljainkra 's nincs ok miért vesztegettessek reá országos erő, országos gond. Hagyjuk ekkor az egész színügyet magányos vállalkozók' szerencséjére és nyerekedési ösztönére, a' nemzet pedig fordítsa figyelmét hasznosabb és szükségesebb vállalatokra.

IV.

A' pesti magyar színház' országos pártoltatásáról.

Előadám okaimat, melyekből a' magyar színészeszetet országosan pártolandónak vélem, elmondám, miért gondolom minden egyéb intézetek előtt 's miért Pesten: hátra van, hogy arról szóljak, valljon szüksége van-e a' pesti magyar színháznak országos segedelemre, nem volna-e megalapításában más mód? Hiszen a' magyar tudós társaság is, mondják sokan, magányosak' adományiból állott fel és virágzik; nem jobb út volna-e a' színházra nézve is ez? Külföldön nem példa nélküli, hogy színházak részvényekkel alapítottak és tartatnak fenn, Angliának pedig tömérdek intézetei vannak, melyekre országosan egy fillér sem szavaztatott.

Ezen észrevételekre, melyeket nem-akarás talált ki, 's ha a' színház országosan elővételik, ismét nem-akarás fog előgördíteni, bátorkodom nézetimet röviden előadni.

Midőn 1837-ben a' pesti magyar színház' építése vége felé közelgene, hirdettetett, hogy ha va-

laki, magányos, eléggé vagyonos személy, vagy egyesület találkozandik, ki a' színházat kiveendi, Pest megye hajlandó könnyű feltételek mellett azt neki átadni. Azt hiszem, hogy a' színháztól fizetendő haszonbéri pénzmennyiség nem igen terhes fogott vala lenni, sőt talán a' megye azon kötelezés mellett, hogy a' haszonbérlő tartozzék egy jó színészi személyzetet tartani, megelégedett volna csupán a' tulajdoni jog' elismerése végett egy pár arannyal is, mert lelkes rendeit, kik e' ház' építését határozzák, tisztán hazafiúi czélok, nem pedig nyerekedési vágy vezérlették. De mind e' mellett is haszonbérlő nem találkozott, mert a' vállalat nyereséget nem ígért. Más módhoz kelle tehát nyúlni 's ezen más mód egy részvényes társaság volt, melly jelenleg a' színházat bírja. E' társaság csak nevezi magát részvényesnek, valódiilag nem az; tagjainak részvényeik után semmi pénzosztalék nem jár, semmi jótéteményben, a' hazafiúi öntudaton kívül, nem részesülnek. Kiki befizeti részvényét 40 pengő forintjával és még csak kamatot sem húz, csupán a' részvény' tőkéje fizettetik vissza három év múlva. Ez tehát tisztán hazafiúi áldozat, melly magában igen szép, de bizonyítványa annak, mi mesterséges úton lehetett néhány hazafit a' színház' pártolására bírni.

Ez így levén, kérdem én most már, miután 1837-ben, midőn bennünket szép remények kecsegtettek, midőn azt hittük, hogy magok a' pesti vásárok fényesen fognak jövedelmezni, nem akadtak vállalkozók, kik e' házat kivenni merték volna,

miután csak olly mesterségesen alkotott testület segélyével lehetett azt megnyitni, most 1839ben, midőn hétről hétre aggodalomban vagyunk, hogy jövedelem' szüke miatt a' ház bezáratik, most reméljük-e, hogy magányos vállalkozók akadnak a' színház' fenntartására, kik pénzüket minden hazon' reménye nélkül kivetik? Ez valósággal igen túlságos képzelet volna!

A' mi példák vonatnak egyéb intézetekről a' színházra, azok azért nem alkalmasak, mert Angliában és máshol is, a' magányosak által állított intézetek' nagyobb része ollyan, melly hasznot ígér; azok ellenben, mellyeknél a' részvénynek pusztán erkölcsi osztaléka lehetne, hol áldozni kell, fejedelm vagy ország által pártoltatnak. Színházak, a' nem, vagy legalább ritkán jövedelmező intézetek közé tartoznak, 's a' valósággal jó állapotban levők, többnyire kormány vagy város vagy ország' kezében vannak.

Mi a' tudós társaságot illeti, igaz, hogy szép példája a' hazafiúi lelkesületnek, midőn egyesek egyszerre 50,— 60,000 pengő forintoként tesznek áldozatokat, minden anyagi nyereség' reménye nélkül, de ezen példák a' milly dicsőségesek olly ritkák is egyszersmind. Csak kevesen vannak, kik illy tettekre képesek 's ezen kevesek' vagyonára ásitozzunk-e örökké, midőn köz intézetek' gyámolításáról vagyon szó? Nem volna-e tőlök esztelenség magokat kimeríteni 's nem a' legbotránkoztatóbb igazságtalanság-e tőlünk, kívánni, hogy ők, és mindig csak ők áldozzanak? a' többség pedig távolról

nézzé, semmit nem téve, mint hogy magasztal-
ga őket, némelly kaján pedig titkon még nevesse
is, mint fanaticusokat a' honszeretethen; mert —
pirúlva kell kimondanom — vannak illy titkon neve-
tők is. A' tudós társaság magányosak' adakozásai-
ból alapított, de valljon a' nagy lelkű alapítók
célzt érték-e már vele? Az-e már ezen intézet, mi-
nek lennie kellene 's minek alapítói akarták? Azt
hiszem, hogy attól még meglehetősen távol van.
Mennyit kellene tennie, mennyit tudna és birna ten-
ni, mit most jövedelem' szüke miatt nem tehet. Egy
dolgot említek csak. Én, ha tölem függne, a' tudós
társaság' fizetett rendes tagjainak nem engedném
meg, hogy más hivatalokkal foglalkodjanak, mint
a' mi literatura' körébe tartozik 's ekkor másként
fognának munkálódni mind a' társaságban, mind
azon kívül a' literatura' javára. De most ezt kívánni
nem lehet, mert egy része a' tagoknak épen nincs
fizetve, egy része 300 és 500 pengő forinttal.
Olly summa, melyből Pesten, hol csak szállá-
sért elfizeti nagy részét, alig élhet valaki tisztes-
ségesen. Azért kénytelen csaknem mindenik, más
foglalkodásokat, hivatalokat vállalni, mi irói pályá-
jának ritkán kedvező. Igaz, hogy a' magyar tudós
társaság, gazdasági igen okos rendszerénél fogva,
mi szerint az évi jövedelmek' egy része a' tőkéhez
tétetik, száz év múlva igen gazdag és virágzó in-
tézetté leend, de ha az ország azt ohajtja, hogy ne
csak tengjen, hanem virágózzék, és pedig most
mindjárt, midőn talán legnagyobb szükség van rá,
gyümölcsözzön, szükség ezt is országosan segélnie,

's ime csak ott vagyunk végtére is, hol e' szakaszt
kezdettem: az országos segedelemnél.

Ha tehát akarjuk, hogy a' magyar színház is
Pesten ne csak tespedjen, hanem biztos lábon álljon
és valahára virágozzék, haladás' eszköze legyen,
nyelv nemzetiség 's művészetben, országos gonddal
kell azt gyámolnunk.

V.

**A' színház' pártolása érdekében áll
minden magyar hazafinak.**

Midőn egyszer másszor a' pesti színház' építésére teendő önkényes adakozásokra szólítottak fel a' hazafiak, azok, kik Pesttől távol laknak, vagy kik a' renddel, mellynek tagjai, nem egyeztethetik meg a' színházba járást, azt mondák és mondják ma is: „Minek adakozzam én a' pesti színházra, én, ki annak soha hasznát nem veendem, ki talán életemben nem fogok belépni küszöbén.“

Megvallom, ezek pusztán csak önzés' sugalmái. Egyedül azt kell-e előmozdítanunk, a' mi személyes érdekeinkben áll 's a' közért semmit nem tenni? 'S midőn a' közért áldozunk, nem áldozunk-e magunkért is egyszersmind, mert hiszen a' közben magunk is benn vagyunk. Felebb érintém, hogy a' színházat nem időtöltésül pusztán, hanem nemzeti czélokért kell akarnunk és így tagadnom kell, hogy legyenek hazafiak, kiknek a' pesti magyar színház ne legyen érdekükben, lakjanak azok bár Pesten, bár Pesttől távol, és tartsák a' színházba járást saját személyökre nézve bár illetlennek. Ki magyar

nyelvet és nemzetiséget akar, ki azt hiszi, hogy e' két-
tő ránk nézve nagy következésü, annak azt nem csak
egy, hanem minden célra vezető eszközökkel kell
akarnia, legyen az színház, vagy iskola, vagy bár-
mi egyéb.

De ha pusztán személyes érdekeinket tekintjük
is, gondolkodjunk csak keveset, látni fogjuk, sők-
kal hihetőbb, hogy a' marmaros-megyei ember me-
gyéjében idővel jó magyar színészt látand, ha Pes-
ten egy színház leszen alapítva, mintha Marmaros-
ban alapítottatik egy. 'S ez csupán azon egyszerű ok-
ból, mert a' pesti közönség' naponként kifejezett
tetszése vagy nem-tetszése sokkal jobb iskola szí-
nésznek, mint például a' viski közönségé. Ha Vis-
ken építünk egy magyar színházat, száz év múlva
is alig fogunk benne jó magyar színészt látni, de ha
Pesten építünk, sokat merek föltenni, csak húsz
év múlva is, magyarodásunk haladván, lesz olly
vándor társaság, melly igen kielégítőleg játszhatik
Visken. Illy nagy a' különbség hely és hely között
művészi előhaladás' tekintetében. Gróf Széchenyinek
teljes igaza van, midőn azt mondja „Játékszínrül“
írt munkájában, ha színházainkra nézve is nem ex-
hanem concentrice dolgozánk vala, azóta volna egy
jó színházunk Pesten, a' helyett, hogy most egy
sincs 's ezen egy iskolája 's ültetvénye lehetett vala
régóta több jó magyar színésznek. De saját érde-
keinket szeretjük első helyre tenni 's e' miatt elha-
nyagoltatik a' köz, pedig a' közzel a' saját is csök-
ken 's így a' legszebb úton járunk, hogy semmi
célhoz ne juthassunk.

VI.

Koldulás.

Országos segedelmezéseknek, ajánlásoknak, melyek, ha egyszer határozatba mentek, adózás természetét veszik magokra, nálunk még maiglan sok ellensége van. A' megyéknél szinte köz divat országgyűlési utasításba adni, hogy a' követ semmi nemű rendkívüli adót küldőire haza ne vigyen.

Én sem hazafisággal, sem idő' szellemével nem látom ezt egyezőnek. Hogy egy ország köz intézeteket nélkülözhessen, ezt sem okoskodás' útján, sem példával nem bizonyíthatni be 's mihelyt az kétségen kivüli, hogy ez vagy amaz intézetre szükség van, ügyekezni kell minél előbbi alapításán. Kinek kötelessége már köz intézeteket alapítani? Egyeseknek? Ez valamint czélszerűtlen úgy igazságtalan is 's azon fölül szerfelett terhes. Állíthatnak egyes személyek köz intézeteket, ha nekik tetszik, ha részvényeik után hasznót várhatnak, vagy ha szellemi osztalékkal megelégesznek, de egy kettőnek közért terhet viselni nem lehet kötelesség.

Divatos nálunk köz intézetek' alapításakor a' koldulás, 's ez néhány ízben már sikerült is, de valljuk meg, hogy a' koldusokat utcán úgy mint szobában megúntuk 's minél messzebb haladunk elő értelmileg, annál inkább ellene fordul a' közvélemény a' koldulásnak, mint minden józan cél elleni szokásnak. Ez egyik embert a' másik felett terheli 's ugyan azért igazságtalan is. A' jobb anyagból gyúrt ember eddig, míg az alamizsnázkodás szent dolognak tartott, többet és többször adakozott, mint az, ki nek hazafiság, erény, vallás csak pusztá nevek. Itt nem vagyon, hanem az ember' nemesebb része, jó szíve, vettetik adóteher alá.

A' valódi koldulás ellen általában igen sokat lehetne mondani; nekem itt csak az intézetekre tenni szokott koldulásról céloom szólni. Ezeket én cél-talanok- és alkalmatlanoknak tartom. Hányszor történtek már kéregetések törvényhatóságoknál színházak' építésére, színésztársaságok' segélésére és hol vagyunk színészetünkkel? Mellyik magyar színésztársaságnak birtunk mind eddig állandóságot szerezni, önkényes adakozásinkkal? Ha egybe számítnök azon pénzmennyiséget és fáradságot, melyet egyszer másszor szerte a' hazában a' színészetért áldoztunk, olly nagynak találnók, hogy belőle egy pompás színház telnék ki és biztosíthatnék örökre.

A' színészet' hasznára történt koldulások olly régiak, olly naponkéntiek 's épen ezért magunottak, hogy én azt hiszem, minden olly színházbarát, ki nem többel, csak 2000 váltó ft jövedelemmel bir, ha ekképen szólíttatnék meg: „Barátom, adj a' pesti ma-

magyar színházra most egyszer száz váltó forintot és örökre meg lesz az alapítva, te pedig örökre megszabadulandasz ezentúlra a' koldulási alkalmatlanságtól", nem vonakodnék a' száz váltó forintot lefizetni, részint hazafiságból, részint hogy az alkalmatlan koldulástól menekedjék. Pedig száz forint 2000 jövedelemtől felette sok! és bizonyossá merek tenni akárkit, hogy olly summára, mennyi száz váltó forintonként, minden 2000 jövedelemtől, begyűlne országos kivetés szerint, színház-alapításra szükség nincsen.

Nincs semmi ok reá, hogy az országos ajánlásoktól idegenkedjünk, sőt intézetek' alapítására ez az egyetlenegy igazságos, czélszerű és könnyű mód. Czélszerű, mert minden egyes eröket egy pontba von össze; igazságos, mert vagyonához képest mindenki aránylag terheltek; mi a' koldulásnál és önkényes ajánlatoknál nem történik; könnyű végtére, mert mindenki köteles levén viselni a' terhet, az sok között oszlik meg 's végtére alig leszen érezhető. —

Ne kolduljunk tehát 's ne várakozzunk nagylelkü adakozásokra, melyek csak egyeseket terhelnek, a' nélkül hogy célra vezetnének: hanem vessük ki egymásra önkényes adóként és vigye a' terhet kiki. —

Szép bizonyosága például Nógrád megye' rendei hazafiságának, hogy legújabbán a' pesti magyar színház' felsegélésére 5000 pengő forintot ajándékoznak, de mire vezet? Czéltalan és idő előtti vesztegetés 's Danaidák' edényébe vetett pénz, mely-

lyel a' lelkes megye sem többet sem kevesebbet nem eszközte, mint azt, hogy a' színház' mostani birtokosainak igazgatási életét egy hónappal tovább húzta, mert körül belül 5000 pengőre mennek hónapos költségei. Ez tehát csak olly gyógyszer, melly egy pár napot told a' beteg' életéhez, de a' haldoklót többé lábra nem állítja.

Én koldúsnak nem örömet adok krajczárt, részint mert így nem eszközölhetem, hogy ne maradjon örökké koldús, részint mert nem is vagyok benne bizonyos, valljon jó célra adakoztam-e, valljon nem henyét, vagy gazembert segíték-e? de egy szegényeket gyámoló intézetre legnagyobb örömmel fogdám adni a' rám esendő forintokat.

VII.

Alaptőke.

Egy országos színház' alapítására **h a t s z á z**
e z e r pengő forintot vélnék szükségesnek. Ez nem
nagy mennyiség Magyarországnak, célunkra pedig
azt hiszem elegendő.

Ezen summát én tőkének hagynám és vele a'
gazdálkodást ekként itézném el: A' tőkének éven-
kénti kamataiból egy részt mindig félre tennék a' tő-
kéhez. Például: 600,000-nek 5 száztóli kamata
teszen évenként 30,000 pengő forintot. Ezen har-
mincz ezerből 24 ezeret évenként a' színház' sege-
delmére, 6,000-et pedig a' tőkéhez adnék.

A' magyar színháznál színész, énekes és tán-
czos személyzetre valamint cselédségre és tisztvise-
lőkre szükség van hónaponként 13,000-re váltóban;
egyéb költségekre elég volna 2,000, 's így öszve-
sen 15,000. Ez 12 hónap alatt teszen 180,000 vtót.
A' színház' napi jövedelmeit lehet tenni évenként
100,000 ftra váltóban, a' bérleteket igen könnyen
tehetni 30,000 váltóban 's így a' színházi jövedel-

met özszevesen 130 ezerre, ha ehhez adjuk a' 600,000 pengő' kamatjából ide szánt 24,000 pengőt vagy 60,000 váltót, fog tenni az egész summa 190,000 vtób. tehát 10,000-rel többet mint a' mit szükségesnek állíték.

Lehet, hogy volna év, melyben nem jöne be 130,000 váltó 's akkor a' 10,000 maradék is fölemésztetnék, de ez alkalmasint csak rendkívüli idő fogna lenni. Rendszerint számítani lehetne 8—10-re, mely évenként felesleg volna a' költségekre. Ezen felesleg summából ismét egy kis tőkét kellene csinálni előregedett és betegült színészek' gyámlitására, tanításokra stb.

A' felebb említett 6000 pengő, mely a' kamatokból elszakasztatnék, arra való volna, hogy belőle 20 év mulva egy nemzethez méltóbb épület állittatnék a' dunaparti telken. Húsz éven túl pedig a' színház' javára fordíttatnék ismét.

De hogy ezen országosan ajánlandó summa megint el ne olvadjon, vagy bal czélokra ne fordíttassék; szükség volna az országnak 1.) a' pénzt biztosítani, annak kezelését tökéletes és országos ellenőrség alá tenni; 2.) hogy megint bal irány ne adassék az intézetnek, elhatározottan kifejezni, mi czélból alapít a' nemzet színházat; 3.) egy rendszerezett igazgatást alkotnia.

VIII.

Igazgatás.

Minden színházi igazgatást három részre oszthatni: gazdasági, fenytéki és művészire.

A gazdaságihoz tartozik: hogy jövedelem 's kiadás rendben, pontossággal, takarékosan 's a' legszigorúbb ellenőrség alatt kezeltessenek; a' színház' tulajdonai, szerzeményei, millyenek például a' ruha- és könyvtár, diszitmények, bútorok és szükséges szerek (Requisiten) felügyelés és vigyázat alatt álljanak, és — mit legelőbb kell vala említenem — jövedelem és költség között szükséges arány tartassék.

A' fenytékihez, hogy a' színházi személyzetnek alkalmas, hely- és korszerű törvényei legyenek, azok szigorúan megtartassanak; mindenkinek, személy-válogatás nélkül, igazság szolgáltatassék; senki törvény alól ki ne legyen véve, hanem minden egyformának nézessék, kiváltságokkal és szabadalmakkal — mellyek a' jogtudósok szerint is csak sebei a' törvényeknek — ne birjon; szá-

műve legyen minden személyes földözés és pártfogás.

A' művészi igazgatáshoz tartozik az egész művészet' nagy mezeje. Például: játékrend' (repertorium) készítése, szereposztás, próbák' elrendezése, játék és öltözetek' helyességére ügyelet, diszitmények stb. mit sokasága miatt alig lehetne itt felszámolni.

A' gazdasági igazgatás egy speculans, adásvetésben gyakorlott férfit, a' fenytéki jogértőt 's igazságszeretőt, a' művészi művészethez nem csak gyakorlatilag, hanem tudományosan is értő, mivelte férfit, ki egy színházi intézetnek magasabb irányt legyen képes adni, kíván. Mind a' három külön és egyenként véve is egy nagy mező. Az volna szerencsés színház, mellynek igazgatója mind a' háromhoz értene: de ez alig létesülhető ohajtás.

Kevés hivatal van, melly a' színházi igazgatásnál szüvevényesb és nehezebb volna, de színházra nézve nincs egyszersmind fontosabb. Bölcs igazgatással gazdaggá és virágzóvá lehet tenni a' legszegényebb 's tengőbb színházat is, mint viszont ügyetlennel a' milliónyi értékűt is bukáshoz vinni. Több színház bukott meg már igazgatási értetlenség és botlások által, mint pénz' szüke miatt. Azért, ha a' magyar országos akarattal fog segéltetni, az igazgatásra országos figyelmet kellend szálni, különben milliókkal sem fog virágzatba hozathatni.

Tökéletes színigazgatási rendszer, véleményem szerint, még nincs feltalálva 's ennek dicsősége későbbi időknek maradand. Az igazgatási nehézsége-

ket, annak minden szövevényeit csak az képes látni, kinek alkalma volt e' részben tapasztalásokat tehetni; a' tapasztalatlan könnyűnek hiszi 's minden tétovázás nélkül vállalja el gyakran e' terhes tisztelet, nem is sejtván, mi tömkelegbe bocsátkozik, minek aztán rendszerint számos zürzavar, nevetséges — és nagy szerencse, ha nem káros — visszalépés, vagy helyreállíthatlan bukás szokott következése lenni.

Színészeket több energiával mint lágysággal igen, de teremtetével és káplárpálczával nem lehet kormányozni. Ezt az egyet higyük el valahára, és sok ballépésektől fogunk a' színigazgatásban menekedni. Színész magát a' miveltebbek' osztályához számítja és valóban oda is kell neki tartoznia, ha rendeltetésének meg akar felelni. Szellemét ismeretekkel, tudományyal kell kiképeznie 's jaj annak, ki iskolakerülőből leszen színészszé oly czállal, hogy tanulástól szabaduljon 's alakját 's öltözködési ügyességét fitogtassa a' színpadon; az ilyen a' méltán megvetett komédiás névnel tisztességesebbet soha sem vivand ki magának e' pályán, hol csak a' tudománykedvelőnek, a' szorgalmasnak virul köszörü. Azért a' jobb agyagból gyúrt tanúl, miveli magát mind belső- mind külsőleg, 's az ilyen megvárja azt 's méltán, hogy vele az igazgatás miveltségéhez illőleg bánják.

Vannak, kik azt hiszik, hogy nagy különbség van a' magyar és az idegen, például a' német színészek közt, 's hogy a' magyar romlottabb, féktelenebb nép mint amazok, következőleg, hogy velők

nehezebb banni. Én saknem egy évig tartó igazgatásom után ellenkezőt bizonyíthatok 's azt merem állítani, hogy a' magyar színészen általában — kivéve a' kiveendőket, mert kivétel itt is mint mindenütt van — igen sok becsületességet és ügyszeretet tapasztaltam 's alig hiszem, hogy e' részben a' németnél hátrább álljon. A' magyar színész eléggé rendszerető; eddigi legnagyobb hibája az volt, hogy magát született lángésznek képzelte, melly tanulás nélkül is nagyra mehet 's a' tanulásban nem is igen erőlteté meg magát. Ezen hiedelem' következménye kétség kívül az a' sok különböző előadás, mellyet színpadunkon tapasztalunk 's az, hogy az egyszer 's tán többször már jól adott művek, később ismét roszúl adatnak, mert színészeink' játéka többnyire nem elv és studium', hanem vak eset' eredménye. Ezen káros hiedelem azonban már is enyészni kezd, egy rendszeres igazgatás mellett pedig, melly a' szorgalomnak méltatója, a' hanyagságnak üldözője lesz, egészen kiirtathatik.

Színész általában ingerlékenyebb, indulatosabb mint más osztálybeli ember, a' mi nem csoda, mert mestersége örök indulatok' táplálása 's azokkal foglalkodás. Ő haragra, irigységre, boszúra, nevetésre, szerelemre könnyebben gerjed; neki kevesebb lelki nyugalma van 's vele általában nehezebb banni, mint más osztályú emberekkel. Azért, ki színészeket kormányoz: legelső és legfőbb szítkésége van arra, hogy saját indulatait zabolázní birja és türelme legyen bevárni mindennek legalkalmasabb

idejét. Ön megtagadásra van szükség sokkal inkább, mint bár mely hivatalban.

Színész és színész örök vetélkedésben élnek egymással, a' mi magában nem hiba, sőt legerősebb ösztöne az előhaladásnak. Vetélkedés még dicséretes dolog is, meddig vetélkedés marad: de az színészek között könnyen irigykedéssé, egymás elleni áskálódássá — kivált a' gyarlóbb nőszemélyeknél — fajul, 's ebből vég és szám nélküli perpatvar, egybeütközés veszi eredetét, melyeket elintézni az igazgató' bölcseségéhez tartozik. Ha elhanyagolja ezen apró csetepatékat, vagy nem elég okossággal, psychológiával intézi el, megörökíti a' társaságban a' czivakodást és végtére fejtelenség áll be. Principiis obsta..... Ezeket semmi színigazgatás ki nem kerülheti; előttem naponként folytak ily apró pörök elintézendők.

Színház-igazgatóknak ezen fölül nem csak színészekkel van bajok: ők a' közönségnek is feleletteherrel tartoznak 's vajha általa igazságosan és valódiilag méltattatnának: de az tetteik' megítélésében igen egyoldalú; ritkán tud körülményeket fontolóra venni 's mondhatni általában, olly bíró, ki minden legkisebb, még történetes hibát is az igazgatónak ró fel, a' dicsérendőt ellenben ritkán tulajdonítja neki érdemül.

Ezek 's effélék a' színigazgatásnak kikerülhetlen 's a' dolog' természetéből folyó kellemetlenségei, vannak azonban olyanok, melyeket az igazgatási rossz rendszer okoz, midőn például az igazgatás több egyforma hatalmú igazgatókból áll, vagy ha egy

különös igazgatóból is, de nem elégséges hatalommal felruházva, hanem apróságokig menő függésben és feleletteherrel. Illyenek szoktak többnyire lenni a' választmányi igazgatások.

Az illy választmányi, vagy jobban mondva, testületi igazgatásnál nincs valami czélszerűtlenebb alkotmány, kivált úgy mint nálunk eddig többnyire gyakoroltatott, midőn senkinek sincs szorosán kiszabott hatásköre, hanem egyik a' másik' rendeleteit akadályozza, zavarja, és egyik a' másiktól sürgőtelenül nyugózva van. A' külföld a' szinigazgatás' ezen betegségéből már meglehetősen kigyógyult, mi még sinlünk benne, ámbár előttünk a' példák; mint rontják meg az illy igazgatások színházainkat.

Bizonyos megalapított rendszerrel testületnek igazgatni szinte lehetetlen. Mennyi fej, annyi vélemény; 's a' munkálatokban semmi következetesség. Az illy testületek' határozataiban nem megalapított elvek, hanem pusztá tetszés és szenvedélyek szolgálnak vezérfonalul. Fenyítéket a' színészeti személyzetben nem lehet tartani, mert minden igazgató tagnak más és más pártfogottja vagy üldözöttje van, vagy a' mi sokkal gonoszabb, pártfogottnéja és üldözöttnéje; mert ha valahol, a' szinigazgatásoknál nagy szerepet szokott játszani a' nemi viszony, ez a' színházi fenyítéknek emésztő férge és minden rend' felforgatója. Legigazságosabb ügyében sem várhatván senki igazságos ítéletet, a' pártfogási rendszer miatt, lassanként az egész társaság demoralizáltatik és vagy nem akar többé semmi nemű

kormánytól függeni, vagy, ha valamely kormány még bír vele, csak erőszakos úton bír. Pedig kétszeres jaj azon társaságnak, legyen az színészi, vagy bár mi néven nevezhető, melyet nem törvények' félelme, vagy rendszeret, hanem csak pusztá physical erő fékez; az közel van szétbomlásához *).

-
- a.) Méltó megolvasni, mit egy német Theaterlexikon (von Blum, Herlossohn és Marggraf, Altenburg u. Leipzig 1839. I. Bd., S. 26) ezen czikkelyében Actien mond, a' részvényesi igazgatásról: „Die Inhaber der Actien vermietthen entweder das Schauspielhaus an einen Unternehmer, oder sie übertragen einem Ausschusse die Oberleitung des Theaters und setzen einen technischen Director ein, der dasselbe für ihre Rechnung führt. In beiden Fällen kommt gewöhnlich nichts Erspriessliches zum Vorschein; denn im ersten wird das Theater oft zum Speculationsgegenstände von Capitalisten, die ohne Rücksicht auf die Kunst nur darauf denken, hohe Zinsen zu erzielen; im zweiten sind die Anmassung, Unkenntniß und Protections-Ansprüche der Ausschussmitglieder gewöhnlich die Quelle unzähliger Differenzen mit der Direction und untergraben das Gedeihen des Instituts. Beispiele von beiden haben wir in den Theatern zu Frankfurt a. M. und Köln. Meist weigern sich die Inhaber von Actien, im Fall sich Verlust ergibt (denn nur selten werden die Zinsen richtig bezahlt) und Nachzahlungen werden verlangt, diese zu leisten; so enden gewöhnlich dergleichen Actienunternehmungen bei Theatern traurig genug.“

Testületi igazgatások jobbjára ott szoktak alkíttatni, hol a' színház' dolgaiba több egyforma joggal bíró személynek van szava, például részvénytársulatoknál, vagy országosan alapított színházaknál. Négy öt száz részvényes, mint tudjuk, vagy egész ország, nem kormányozhat, tehát választmányt nevez, hét nyolcz tagból állót, kikre a' kormányt bizza. Ezen 7 — 8 tag ismét egyet nevez, vagy választ, igazgató czímmel, határozatai' végrehajtására.

Most lássuk, mint szokott ezen igazgatás gyakorlatilag menni. Az igazgató semmit végre nem hajthat, meddig a' választmány fel nem hatalmazza. A' választmány, hogy felhatalmazásokat szavazhasson, gyűléseket tart koronként. Ezen gyűléseknek nincs rendesen meghatározott napjok, vagy ha van, azok nem tartatnak meg; néha egy héthben kétszer is van gyűlés, máskor egy hónapban alig egyszer. E' rend nélküli gyűlések' végzései által hányatik az igazgató ide's oda, minden korlát's minden következetesség nélkül. Szokásban van ugyan a' választmányoknál néhány pontban az igazgató' hatáskörét kiszabni, de ez rendszerint nem tartatik meg; a' mi jogokat ma a' választmány az igazgatónak által adott, holnap, ha tetszik, vagy érdeke úgy kívánja, maga bitorolja azokat. Az igazgatónak naponként vannak — mert színháznál minden pillantásban fejlenek ki újabb kérdések — dolgai, melyeket azonnal kellene elvégezni, de ő azokat nem végezheti választmányi gyűlés nélkül. Ha már a' választmány' gyűlései pontosan tartatnának, csak minden

tíz naphan is egyszer, még hagyján! de néha, mint mondám, egész hónapig sem tartatnak 's addig az igazgatói munkálatoknak heverniök kell. Gyűlések gyakorta háromszor is hirdettetnek, míg egyszer megtartatnak. A' kiszabott órán többnyire senki sem jelenik meg, talán az igazgatót kivéve — kinek leginkább becsületében áll az intézet' ügye; — más fél órával később hullonganak a' tagok egyenként. Sokszor bizonyos tárgy felett hirtelen kellene határozni 's nem lehet, mert nincsenek elegendő tagok együtt, 's így a' tárgy elmarad, néha örökre, mert ideje mult. A' tagoknak t. i. nem fő foglalkodások a' színház, ők hivatalukat csupa becsületből és szivességből viszik, vagy saját gazdaságokkal vagy más hivatallal elfoglalvák 's igazán szivőkön csak azt viselik, hogy a' színház dolgai valahogyan menjenek, de hogy jól is menjenek 's az intézet virágozzék, azon nem igen aggódnak.

Illy kormányból aztán számtalan zűrzavar, fenn akadás, következetlenség szokott folyni, mit utóbb a' színházi közönség is észrevesz 's nem tudván az igazgatás' belső szerkezetét, az igazgatónak tulajdonit, 's ellene a' gáncs és gúny egymást éri; elannyira, hogy ha nincs elég lelki ereje, méltatlan kisebbitéseken fölülemelkedni, megátkozza a' perczet, mellyben e' csodálatos hivatalt elvállalta. A' választmány' tagjai pedig — kiké a' hatalom és dicsőség — az alatt, míg a' talán buzgó igazgató izzad, fárad, éjt nappallá teszen, igen kényelmesen érzik magokat. Fitymálnak minden dolgaiban; ők magok a' legszigorúbb bírák; semmivel megeléged-

ve nincsenek 's gyakran történik, hogy az igazgatónak tulajdonítják vétkül, mit magok határoznak. Munkában nem igen erőltetik meg magokat; gyűlésbe akkor mennek, midőn kedvük jó, midőn jobb mulatságot nem tudnak találni, mert mulatságot ezen foglalatosság is nyújt nekik; ha eljöttek t. i. összeülnek 's mindenről beszélnek sokat, csak arról nem, a' miért gyűlés tartatik: az intézet' ügyeiről. Sokszor, ha a' legkomolyabb kérdés van vitatkozás alatt, elhagyják azt 's arról értekeznek ez vagy amaz színésznőnek millyen deli alakja, szerelemteli dévaj szemei vannak, millyen kerekded tagjai, sugár termete stb. efféle, a' hely és tárgy' komolyságához éppen nem illő, hitványságokról. Egy tárgy van, mellynél igen érdekeltnek látszanak: midőn két színésznőnek egymással, vagy színésznőnek színészszel van pöre. Illyenkor az igazgató urak nagy szenvedélylyel szólnak, néha közel vannak az össze kapáshoz 's a' dolog' vége az, hogy a' színész és színésznő közti pörben mindig a' színésznő, a' két színésznő közöttiben pedig mindig a' szebbik nyertes. 'S ez aztán színházi fenyíték és igazságtétel!—

Ezek ugyan nem szükségképeni rossz oldalai egy választmányi igazgatásnak, mert képzelni tudok olly választmányt is, melly másként fogna kormányozni, de tapasztalás tanúsítja, hogy az gyakorlatilag csaknem mindenhol így vagyon és így lesz, meddig a' választmányi tagok becsülethől és szíveségből fogják hivatalukat viselni, 's meddig az igaz-

gatas végrehajtó' részébe szinte úgy, mint a' határozóba befolyandának.

Nem kevés figyelmet érdemel az is, hogy a' színházi igazgatás igen nehéz tudomány lévén, hozzá kevesen készültek, következőleg kevesen is értenek 's így, ha sok igazgató van, nagyobb részint olly férfiak, kik jó falusi gazdák, vagy ügyes speculansók, derék tábla- vagy szolgabírák, főjegyzők vagy alispánok, de a' színház-igazgatáshoz annyit értenek, mint én a' boncztudományhoz, ki külsőleg, látásból ismerem az emberi test' tagjait, de azok' belső egybeköttetéseit nem tudom, nem értem 's ha valahol csont törik, vagy láb ficzomodik, nem tudom, hogyan lehet és kell rajta az egész' veszedelme nélkül segíteni. Millyen határozatok lehetnek már azok, mellyeket illy dologhoz nem érő tagok hoznak, kiki képzelheti!

Ime ilyenek kisebb nagyobb módosítással a' testületi igazgatások, 's ezeket megértvén, nem igen fog valaki csodálkozni, hogy az általok követett rendszer mellett egy intézet sem szokott jó véget érni.

Sokat lehetne a' színi igazgatás' mind bal, mind jó oldalairól tanácslólag és tervezőleg mondani 's még is alig kimerítőleg. Legbizonyosabb azonban e' részben az, hogy végtére a' jó igazgatás egy alkalmas individuum' személyes értelmétől és ügyességétől függ, 's ki színházat szerencsésen akar kormányoztatni, fő gondja legyen egy ügyes igazgató' választása.

Legkevésbbé rossz igazgatásnak képzelem azt, midőn minden igazgatási rendeletek egyetlen egy személytől jönnek, olly személytől, kinek a' színházi ügy magának is érdekében áll. Illy igazgatásban van legtöbb rendszer és következetesség, erő és tekintet; itt folyhatnak a' dolgok megakadás nélkül, itt lehet az igazgatásban bizonyos felsőbb művészeti elveket kifejteni 's az intézetet lassanként virágzati tökély fele emelni. Az udvari színházak csak nem mindenütt egyes személyek' kormányára vannak bízva.

Tökéletesen független, teljes hatalmú igazgató csak olly színházaknál képzelhető, hol az igazgató, egyszersmind haszonbérloje vagy tulajdonosa a' háznak. Országos intézetnél, melly egy egész nemzet' tulajdona, 's annak ellenőrség alatt kell hogy álljon, nem alakítható. Itt az igazgatónak függőnek, felelősnek kell lennie: azért, véleményem szerint, azon feladás lesz megfektendő, hogy az igazgató ellenőrség alatt álljon ugyan, de ollyan alatt, melly ne legyen neki nyűg és akadály munkálódásaiban, melly kezeit ne kösse meg, mert akkor ismét mozdulhatatlanságban fog tespedni a' rá bízott intézet. Szabadnak, de még is függőnek kell őt tenni, a' mi ugyan némelyek előtt képtelennek fog tetszeni, de valósággal nem az, 's valamint a' törvény szépen megférhet a' szabadsággal, úgy a' korlátolt igazgatás is a' függetlenséggel. Igazgató, ki tetteiért senkinek felelettel nem tartozik, egy országos intézetre nézve kártékony lehet. Legyen szabad az igazgató, de ne törvénykivüli, az az ne

minden feleletteher nélkül, mert így tágas mezőt nyitnánk ugyan a' cselekvésre, de egyszersmind a' visszaélésre is. Ugy kellene tehát az igazgatást szerkesztteni, hogy az igazgató ne tétessék szorosabb és több korlátok közé, mint a' mennyi visszaélései' gátlására szükséges, mit én úgy gondolnék elérhetőnek, ha nagyban tétetnék felelőssé, kisebbekben pedig szabad kezek engedtetnének neki; vagy hogy példában világosítsam fel, szoros felügyelés alá tenném azt, hogy az intézet virágozzék, nemzeti céljainak megfeleljen, művészileg előhaladjon, de az eszközök' választását ezen legfelsőbb célokra egészen az igazgató' belátására bízám; nem feszegetném soha az igazgató' munkálkodásait, csak azoknak eredményét venném szigorú bírálat alá, 's ha ez nem felelne meg az országosan kitűzött céloknak, vonnám feleletre az igazgatót.

Ezen elvből indulva az országosan alapítandó színház igazgatását következőleg gondolnám szerkesztendőnek.

Választassék országgyűlésileg egy kilencz tagból álló biztosság vagy választmány, bele értve ezen számba az elnököt 's jegyzőt is. E' választmánynak ne adassék semmi avatkozási jog az igazgatásba, hanem csak fő felügyelés és foglalkodásai szorításának következőkre:

1. Tartozzék bizonyos meghatározott időben mulhatatlanul összeülni és egy meghatározandó év-

szaknak (hónap, évnegyed vagy félévnek) számadásait megvizsgálni.

2. Az igazgatónak a' színház' művészi gyarapodásáról tett előterjesztését átolvasni és reá okokkal támogatott gáncsoló, vagy helybenhagyó észrevételeit megtenni, hogy az igazgató koronként megtudja, micsoda felsőbb vélemény vagy on igazgatásáról 's szükség-e igazgatásai elveit megváltoztatni, vagy köz megelegetés' esetére azokat tovább folytatni.

3. Az igazgatót ezen bizomány választaná meghatározott időre, és ha az intézet' java úgy kívánná, ő tenné le.

Egyéb befolyást nem kellene engedni e' választmánynak az igazgatásba.

Egy kérdés támadhat itt igen könnyen. Tudva van, hogy a' színházaknál naponként többféle fizetéseknak kell történni, melyek rendszerint az igazgatói utalványokra (assignatio) szoktak megesni. Valljon ezen utalványok' kiadására nem kellene-e e' választmányt azért felhatalmazni, mert ezen jog a' színházi pénztárra nézve igen nagy következésü 's mert színházi igazgatót, ki szükséges jártassága, tudománya és személyes jó tulajdonságai mellett még vagyonos is legyen, következőleg utalványairét kezeskedhessék, az az: azokat helyben nem hagyás' esetére, ön erszényéből fizethesse, fölötte nehéz leszen találni?

Erre nézve tekintetbe kell venni, hogy az utalványok leghathatósabb eszközei, az igazgató munkálatinak gyorsítására. Bár azok' kiadási joga vá-

lasztmánynál igen jó lehetne gazdasági tekintetben, de az igazgatásra nézve könnyen hátráltató és akadályozóvá válhatnék, sőt nem csak, hanem magára a' színház' jövedelmeire is kártékony. Tudják, kiknek ebben gyakorlatok van, hogy bizonyos színművek bizonyos időben adatva sok nézőket vonnak be, például ha még egészen újak, ha a' budapesti német színpadokon nem adattak. Ily művek' adatását az okos igazgatás siettetni fogja, hogy meg ne előztessék; siettetnie pedig csak úgy lehet, ha pénz elegendő van szabad rendelkezése alatt, mert ritka új színmű az, melynek adatása költséget ne kívánna. Ha már utalványt nem az igazgató ad, hanem a' válaszmányi ülések, mellyek csak ritkán tartathatnak, az igazgató nem munkálhat szükséges gyorsasággal; meg fog előztetni, a' pénztár nem egyszer szép summától fosztatik meg, a' közönség pedig egytán érdekes mű' ujsági ingerétől, a' mi, ha sokszor történendik, — 's a' válaszmányi rendszer mellett valóban fog is történni — pangást hozand az intézetre és annak hitelét csökkenteni fogja. Tanácsosabbnak tartanám tehát az utalványokat az igazgató' hatalmába adni, bizonyos korlátok között és ellenőrség alatt, mellyek a' pénztárt vagyontalan igazgató' kezeiben is biztosítván, az igazgatói munkálatok' gyorsaságát is nem akadályoznák. Hogyan volna ezen ellenőrség alakítandó, a' körülmények fognák kifejteni.

Az igazgatás' gazdasági részét egy az igazgatótól különböző személyre kellene bízni, egy színházi gazdára, hogy az igazgátónak annál több ide-

je maradjon a' művészi és fenyítéki osztályokra ügyelni.

Az igazgatónak fenyítéki 's művészi dolgokban kiterjedett hatalmat kellene adni, különben sem elég tekintete, sem elég szabadsága nem leend munkálodni 's csak gép lesz és tehetség 's tekintet nélküli czimviselő. Fenyítéki tárgyakban nem kellene őt semmi ellenőrség alá vetni, művészieken pedig csak általános felügyelése alá a' választmány-nak, miként már érintetett, a' mennyiben t. i. az intézet szembetűnő művészi csökkenése forogna kérdésben.

Hatalmát körülbelül következő pontokra lehetne szorítani :

I. Az egész színházi személyzetet — a' színházi gazdát és pénztárnokot kivéve — ő fogadná és ő is bocsátaná el. A' színésztagok' hónapi fizetéseik' kiszabását egészen rá kellene bízni, csupán az általános hónapi vagy évi személyzetfizetés' mennyiségét kellene szorosan a' választmánynak meghatároznia.

II. Játékrend' (repertorium) készítésében, új művek' választásában, disztimények, öltözetek' meghatározásában stb. teljes hatalmat.

III. A' színészi törvények' készítésében szinte és a' vétségek' megbüntetésében minden idegen befolyás és superrevisorium forum nélkül; kivéve a' törvényhatósághoz tartozókat.

IV. Pénztárért nem kellene felelősnek tenni az igazgatót, de kérdés' esetében tartoznék utalványai' helyességét okokkal igazolni.

Illyetén jogokkal 's a' felebb érintett és itt a' IV. pontban említett korlátok között, gondolnám egy értelmes és jó akaratú igazgató olly szabadon mozoghatná, hogy üdves munkálatiban nem volnának kezei kötvek.

Vannak kik azt vélik, tanácsosabb volna korlátlan hatalmú igazgatót nevezni. Én azt hiszem, ez egy túlságból a' másba szökés. Minden korlátlan hatalom visszaélések' szülő anyja. Kik korlátlan hatalmat emlegetnek, mindig egy ideálját képzelik magok előtt az embernek, de az illy idealisták csalatkoznak: ember, ha legjobb is, változékony 's jót magunkért sem állhatunk minden esetekre, annál kevésbbé másért. Mi ritka a' valódi, buzgó 's egyszersmind értelmes férfiú; ellenben mi nagy a' henyék, hiúk, indulatosak, értetlenek és rossz akaratúak' száma 's egy illyen' kezébe adni országos intézetet, annyit tenne mint azt egyenesen veszélybe dönteni.

A' színházi gazdának következőket gondolnék kötelességül tehetni:

- 1.) Számadások' pontos vitelét.
- 2.) A' színház' bérleti 's naponkénti jövedelmeinek pénztára nála volna, és érte tartoznék kezkeskedni.
- 3.) Minden szükségesek' vásárlása őt illetné.
- 4.) Az igazgató' utalványait ő is aláírná nagyobb rendtartás miatt, de ellenmondási hatalom nélkül.

5.) Az épületre 's minden hozzá tartozandók-
ra ő ügyelne fel, ő eszközölné, ha valami romlanék,
szükséges igazításokat.

Az igazgatói hivatalhoz szükséges volna egy
titoknok is, legalább egy másoló vagy leíró,
's egy hivatalszolga. A "titoknok" vinne minden
írásbeli foglalatosságokat, millyenek: az igazgatói
napló, levelezések stb.

IX.

Igazgató.

Az intézet' lelke az igazgató, tőle kell várni a' magyar színház' gyarapodását nyelv, nemzetiség és művészi tekintetben, azért ennek választásában legnagyobb vigyázattal kell eljárni. Benne én körülbelül következő tulajdonokat keresnék:

Legyen tekintetben álló férfiú, tiszta characterü és szilárd, tudományos miveltségü és jó izlésü. Művészethez, ha gyakorlatilag nem is — mert hol találunk illyet? — legalább theoretice értsen, 's benne alapos itélettel birjon. Legyen igazságszerető, részrehajlatlan; igazságszeretetében szigorú, de ne kegyetlen, kemény, de ne durva; ne indulatos, gögös, hanem leereszkedő nyájas 's leereszkedni tudjon ön megalacsonítás nélkül. Ne legyen korlátolt elméjü és saját eszméibe szerelmes, mert így csupa fejességből is balútakat választand; türeldelmes az észrevételek iránt bár kitől jöjenek is azok. — Legyen munkaszerető és bíró, szorgalmas, kitartó erejü, sebes eltökélésü. Született magyar,

jó hazafi, 's az ügynek, melly kezeire bízatik, buzgó barátja. —

Ezeket értelmes olvasó könnyen motiválhatja magának, részint saját belátása, részint a' felebb előadottak után.

A' színházi gazdában — kit gazdasági igazgatónak, felügyelőnek, is lehetne nevezni — én adás-vevéshez értő, takarékos és vagyonos férfit kívánék; jó erkölcsűt, neveltet. Vagyonost azért, mert kezeire pénzek, és pedig nagyobb mennyiségben, lesznek bízva.

Mind az igazgatónak, mind a' gazdának tisztességes fizetést kellene rendelni, hogy terhes hivatalukhoz kedvük lehessen 's ne legyenek kénytelenek más vállalatok által vagyonukat nevelni. Czélt csak így lehetend érnünk.

X.

Színházi épület.

Vannak, kik a' Pest megye által épített színháznak nem baráti, részint távolsága miatt a' mostani hidvégekörnyéktől, melly a' város' középpontjának tartatik, részint a' hely' csinatlansága miatt, hol az áll, melly nyáron porfellebbe van borítva, télen pedig sárfészek. Ez okokból 's azon nevezetesből, hogy a' nemzeti színház külső városra van szorítva, midőn az idegen, a' német, Pest' egyik legdiszesebb helyén pompáz, egy új ház' építtetése ohajtatik a' dunaparton kijelelt telken.

Magam is azok' sorába tartozom, kik a' csinatlanságnak nem baráti 's ki ohajtanám, hogy színházunk diszesebb helyen állana valahol a' belvárosban. Azonban, miután az épület már áll, nem ohajtanám, hogy tőle az országos pártolás megvonassék néhány évig legalább, míg olly pénzmennyiségünk nevekedhetik, mellyből egy, nemzethez illőbb, tágasabb házat építhetünk. Ezen pestmegyei színháznak elejétől fogva mind neve ideigleni

volt mind rendeltetése, maradjon ez még néhány évig így, míg Pest' magyarjai szaporodnak. Most egy új házat építeni egyszerre nagy költségvesztetés volna. Pest megye' rendei, azt hiszem, könnyű föltételek mellett át fognák engedni ez épületet ideiglen az országnak.

Azon esetre azonban, ha e' ház az ország' tulajdonává válnék, bátor vagyok figyelmesekké tenni, kiket illetni fog, hogy e' ház még némelyeknek hiával van, mik egy színházhoz kerülhetlenül szükségesek. Nincs, például, alkalmas festő tereme, nincs raktára, hová a' diszitményeket eltenni lehetne, 's megnyitása' évében néha kénytelenségbe jött az igazgatás szabad ég alá kitenni gyönyörűen festett vásznait; ruhatára is nem legbiztosabb helyen van. Hely azonban a' ház' udvarában elegendő volna, mind ezeknek építésére.

XI.

Eredeti színművek' jutalmazása.

Mind a' nyelvnek 's nemzetiségnek, mind a' magyar literaturának 's végtére magának a' színháznak is igen érdekében áll, hogy minél több és becsesebb eredeti színművekkel bírjunk — értem itt a' szomorú és vigjátékot, bohózatot és operát. — Ezen czélt úgy fogjuk elérni, ha a' szerzők a' színházi intézet által némi jutalommal buzdíttatnak.

A' jutalmazásnak azon módja, mely a' pesti magyar színháznál egy ideig divatozott, véleményem szerint a' legcélszerűs. A' színházi pénztárnak nem terhes, buzdításul pedig elegendő.

Minden új színdarab t. i. szigorúan megbiráztatván, ha színpadi hatással — ezt kell itt főképen tekintetbe venni, nem a' belső becsét — kecsegtet, előadása meghatároztatik 's ekkor az író egy egész bevételt nyer illy felosztással:

Az első előadásból adatik az írónak egy ötöd rész, a' másodikból kettő, a' harmadikból ismét kettő. Hasonló díjt kellene adni külföldi remek művek' jeles fordítóinak is.

Ha az új mű első előadáskor megbukik, az többé elő nem adathatván, az író természetesen csak az $\frac{1}{5}$ löt nyeri; de ezt minden esetre ki kellene adni, különben azon ösztön, melly az íráshoz kívántatik, csökkeni fog. Ezen egy ötöd rész' kiadásával az igazgatóság semmit sem fog veszíteni — mert ha az új darabok' hitele hibás választás által el nem rontatik — fel lehet tenni, hogy minden új előadás egy ötöd részszel több hasznot hozand be. — Bohózatoknál két. ötöd részt a' zeneszerzőnek kellene adni, operánál pedig egy ötöd részt a' textusírónak; a' többit amott a' szerzőnek, itt a' zeneművésznek.

Ha idő jártával valamelly író' művei különösen megkedveltetnének 's látogattatnának, az ilyen-nel az igazgatóság különös alkura is léphetne: de ennek módját és szükségét idő mutatná meg.

Az eljátszott darabok' tulajdona minden esetre az íróé maradna, az az: az író nyomathatná vagy eladhatná szabadon, mint neki tetszik, de csak miután a' jutalom-előadásnak ideje eltelt. Ha előbb adná ki, természetesen elvesztené a' színházi díjat. Azonban a' három előadást egy éven túl tán nem volna szabad halasztani.

A' színművek' meghíralását, gondolnám, legcélszerűbb volna a' tudós társaságra bízni, mert nincs testület, mellyről inkább fel lehetne tenni, hogy e' részben dologhoz értő. A' híralatnak azonban szigorúnak kellene lenni, mert annak felette káros hatása van, ha az eredeti darabok gyakorta buknak a' színpadon.

XII.

Országos ellenőrség.

Nem rekeszthetem be alkalmashan és korszerűbben színházrólí értekezésemet, mintha azon ohajtáson mat mondom itt ki, hogy én az országosan alapított színházat egész ország' véleményének ellenőrsége alatt kívánnám látni, az az: olly nyilvános intézetté alkotni, mellyről ítéleteket szabadon lehessen, akár ellen akár mellett, mondani. Illy ellenőrségnél az intézet' virágoztatására üdvösebb eszközt alig fogunk találhatni; azért országosan gondolnám kijelentendőnek, hogy a' színház' jövendő előjáróinak titalmas leszen a' színházrólí vélemények' kifejezését szóval vagy írásban, gátolni. Szükség, hogy a' haza koronként értesüljön, mi állapotban van az országosan alapított középponti színház; valljon megfelel-e az a' várakozásnak 's nem vön-e bal, a' haza' akaratától eltérő, irányt.

Jó ügynek nincs szüksége menedékekre, melyek az ítéleti szabadságot gátolják. Én sem észszel, sem korunk' haladási szellemével nem tudom azt

megegyeztetni, hogy egy nemzeti intézetről véleményeket mondani, akár írva akár beszélve, szabad ne legyen. Olly igazgatás, mely a' nyilvános szótól retteg és a' sötétséget keresi, hol gonoszság' kigyói szoktak fészkelni, vagy gyáva, vagy értetlen, vagy végtére roszasággal teljes, 's én az ilyennek kezeiből, mert minden esetre gyanús, azonnal kivenném az intézet' kormányát.

Rosz akaratúak és az ügy' álbaráti azok, kik a' vélemény - kimondásban az intézetre nézve ártalmas következményeket hirdetnek. Ezt tapasztalás czáfolta meg már. Valljon mit ártott egy másik, szinte országos intézetnek, a' magyar academianak, hogy ellene és mellette mindenki szabadon szólhat? 'S mit ártott a' pesti magyar színháznak, hogy az én egész igazgatásom alatt egy pár hírlap az ellene írásból szinte professiót csinált? Teljességgel, semmit. Ha alapos dolgok iratnak, azok csak javára szolgálnak az intézetnek 's méltók használatra, az alaptalanokat pedig meg lehet czáfolni, sőt meg nem czáfolva is az idő feldönti. *Opiniorum figmenta delet dies* .....

Egyesek' visszaéléseinek leghatalmasabb fékezője 's ha megtörténtek ostora a' nyilvánosság 's ez az, mit én színházunkra nézve ohajtok és sürgetek.

TOLDALÉK.

A' PESTI

MAGYAR SZINÉSZTÁRSASÁG' TÖRVÉNYEI.

BAJZA-JÓZSEF IGAZGATÁSA ALATT.

1837—1838 ÉVBEN.

1.

Minden társaságnak rend a' lelke, melly nélkül sem nem munkálódhatik, sem munkálódásiban egybehangzás nem lehet. A' rend' fenntartására törvények szükségesek, világosak, félre nem magyarázhatók, mellyeket a' társaságnak minden tagja köteles tudni.

A' pesti magyar színháznál behozott törvények ezen könyvecskében vannak összeírva, 's minden illető tagnak bizonyítvány mellett kiadva, hogy magát azok' nem tudásával ne menthesse.

2.

A' színház' igazgatósága el van tökéelve ezen törvényeknek egész komolysággal leendő fenntartására: azért figyelmítettnek a' színház' minden rendű tagjai, hogy magokat szorosan ezen törvényekhez

tartsák 's ezeket úgy nézzek, mint a' józan rend 's a' társaság' 's egyes tagok' becsületének fenntartóit.

3.

Ki ezen törvények' valamelyikét áthágja, be fog vádoltatni, elítéltetni és büntetteni.

4.

Büntetés négyféle van, kicsiny, közép; nagy és rendkívüli. A' kis büntetés a' vétket elkövetett tag' félhónapi fizetésének minden forintjától egy krajczár; a' közép, két krajczár; a' nagy, hat krajczár; a' rendkívüli, a' félhónapi fizetésnek elvesztése, fenn maradván ezen felül az igazgató' fenytése.

5.

E' büntetések kemények, ha magokban, minden viszony nélkül, vétetnek: de a' ki meggondolja, hogy a' színésztársaság' tagjainak vétsége a' színházi közönségnek — azon közönségnek, mellynek részvételétől az egész intézet' fennmaradása függ — valóságos megsértése, e' büntetések nem fognak szigorúknok tetszeni.

JÁTEKDEND ÉS SZEREPOSZTÁS.

6.

A' játékrendet az igazgató készíti a' rendezőkkel 's azon személyekkel, kiknek értesítését e' részben kihallgatni kívánja.

7.

Az igazgatóságnak egyik főbb ohajtása, hogy

a' jelesebb tehetségű színészeknek annyi alkalom nyujtassék ügyességük' kimutatására, mennyi csak lehetséges: de más részről gondoskodni fog, hogy kezdők és kisebb tehetségtől se zárassék el az út elméjük' lassankénti kifejtésére. Azért a' szerepek' osztásában lelkiösméretes válogatás fog történni, minden kedvezés nélkül egyik vagy másik tag' részére, mert az igazgatóságnak az áll főképp érdekében, hogy a' színi előadásokat minél tökélyesbökké tehesse.

8.

Szereposztás a' rendezők 's egy, vagy több e' célra meghívott tag' jelenlétében történik, de teljes erőt az igazgató' nevének aláírásával nyer, azért kiki úgy tekintse szerepét, mint az igazgató' elhatározott akaratját, nem pedig egyik vagy másik rendező' kényétől függő dolgot.

9.

Szereposztáskor az igazgatóság figyelemmel lesz mindig a' tagok' hajlandóságira, tehetségeikre és az általok játszani szokott szerepek' nemére, de kizárólag kiválasztott szerep-nemeket nem ismerend, mert ez végtére lehetetlenekké tenné az előadásokat. Azért senkinek illyféle követelése: hogy ő hősi, szerelmes, vagy fondor szerepeket játszik egyedül, nem fogadtatnak el.

Figyelem lesz továbbá, mennyire illy felette szövevényes és sok egybeütközésekkel járó dolognál lehető, a' színésztagek' ohajtásaira is: de túl-

ságos és szerénytelen kívánságokra, önhitt kérelmekre, az igazgatóság nem fog hajlani.

10.

Első rendű színészek is köteleztetnek, midőn a' szükség vagy az igazgató úgy kívánja, kicsin szerepek' eljátszására nagy büntetés alatt.

11.

Örök szerepek nem lesznek; az az: senkinek sem lesz valamely szerephez másokat kizáró joga, mert ez annyit tenne, mint a' kezdőket és gyengébb tehetségűeket még a' próbatételtől is kizárni és egészen elnyomni.

12.

Minden hónapban három nagy új prózai szerepet köteles a' színész elvállalni, versben írottat egyet, kis szerepeket pedig, a' szükség úgy hívván magával, még a' játék' napján is. Nagy büntetés.

13.

Ha a' színész a' szerepek' első kiosztása után, valamely vendég' érkezete miatt, szerepétől megfosztatik, akkor ugyan azon darabban nem köteles föllépni.

14.

Ha a' színész valamely szerep' játszásától felmentetni akar, okait az igazgatónak tartozik előterjeszteni, melyek mindenkor ki fognak hallgattatni, de csak akkor elfogadtatni, ha alaposak. Fölmentetésének okait a' tag régi játéknál vagy szerepnél 24 óra alatt, új szerepnél pedig az nap, midőn ol-

vasó próba volt, köteles előterjesztani, ezen idő elfolyta után mentegetőzése nem hallgattatik meg.

15.

Illyféle mentségek: hogy ez vagy amaz szerep kicsin, mitsem jelentő, vagy — a' mi színésznőknél van leginkább divatban — igen öreg, nem fogadtatnak el.

16.

Senkinek sem szabad a' rendező által hozzá küldött szerepet semmi ürügy alatt visszaküldeni, ki illyesmit tenni bátorodik, első esetben közép büntetéssel fog fenyittetni, melly büntetés ismételt áthágásoknál kettőztetve fog nagyobbodni. A' rendezőnek hasonló büntetés' tilalma alatt nem szabad az így visszaküldött szerepet elfogadni.

17.

Szerepekben, vagy magokban a' színművekben önkényes változtatásokat tenni tilalmas, ki ezt megszegi, nagy büntetés alá esik.

18.

A' szerepeket költelesek a' tagok tisztán tartani, ki bemocskolja, eltépi, vagy elveszti, annak költségén új fog iratni.

19.

A' szerep' vételéről minden tag bizonyítványt fog adni név és nap' feljegyzésével. Ha nem volna otthon, köteles valakire bízni az átvételt. Nagy büntetés.

20.

A' szerepet a' rendező' kívánságára köteles a' tag azonnal vissza adni. Nagy büntetés.

21.

Egy esztendeig elő nem adott darab újnak fog tekintetni.

22.

Ki szerepét a' fő próbán nem tudja, kfs büntetési díjt, ki az előadáson akadozva játszik, nagy büntetési díjt fizetend. Ezen vétségekre a' sügó lesz köteles felügyelni, és az akadozókat az ügyelővel feljegyeztetni, ha elmulasztandja, hasonló büntetési díjt fizetend.

PRÓBÁK 'S ELŐADÁSOK.

23.

Próba háromféle van: olvasó, emlékezeti 's előadási, vagy fő. Minden színdarabból annyi próba fog tartatni és olyan, a' mennyit és millyent az igazgatóság szükségesnek látand.

24.

Az előadási vagy fő próbán tartozik a' színész olly komolyan játszani, mint magán az előadáson, csupán mellét szabad kimélnie a' kiáltástól.

25.

Ki a' próbára egy óranegyeddel később jő, mintsem jelenése volna, fizeti a' kis büntetési díjt, félórával, a' közép díjt; félórán túl annyszor a' közép díjt, mennyi felvonást elmulasztott. Ki a' szín-

ház' szolgája által hivatik el, az imént kijelelt büntetéseken fölül a' szolgának 15 kr. fizetend.

26.

Olvasó próbán kezdettől végig tartozik jelen lenni a' színész tag. Itt minden vétség nagy büntetést vonand maga után.

27.

Egyéb próbákról sem szabad elmenni a' rendező' engedelmé nélkül. Nagy bünt. — Ha a' rendező olly tagot bocsát el, kire még a' próbán szükség volna, fizeti érette a' nagy büntetési díjt.

28.

Hogy a' próbák csenddel mehessenek végbe, tiltva leszen kis büntetés alatt más színésznek ott megjelenni, mint annak, ki az előadandó darabban játszik. Más tagok földszinti helyről nézhetik a' próbát.

29.

A' próbákon tett észrevételeket a' rendezőktől, vagy a' darabban játszó személytől nehezteléssel fogadni tilalmas, valamint észrevételeket durván és sértőleg tenni, szinte. Nagy büntetés. Illy mód nevelt társaságba annyira nem való, hogy a' ki ezen vétekbe esik, ha meg nem büntettetnék is, mint góromba személy fog a' társaság' közvéleménye által megrovatni.

30.

Rendező vagy karmester a' próbákon nem sikerült helyeket annyiszor ismételtetheti, mennyiszer

tetszik, sőt a' játszó tagok közül is joga van kívánni mindeniknek az ismétlést 's a' többi tartozik engedelmeskedni. Az engedetlen közép büntetési díjt fizetend.

31.

Ki a' próbához tartozó tagok közül a' szükséges csendet megzavarja, azon kellemetlenségnek teszi ki magát, hogy a' rendező által fennhangon megintetik 's ha vétkét ismétli, mindannyiszor fizeti a' kis büntetési díjt.

32.

Midőn a' próbán maga a' szerző vagy más megkért személy van jelen, ennek észrevételeit tisztelettel kell kihallgatni, teljes elfogadtatást azonban az észrevétel csak akkor nyerend, ha abban a' rendező is megegyezik.

33.

Az előadásokat elintézni a' rendező' kötelessége 's mit e' tekintetben teszen, annak a' többi tag tartozik engedelmeskedni, ellenszegülés' szabadsága nélkül. Megengedtetik ugyan észrevételt tenni, sőt próbán javaslatokat is, akárkinek: de illedelemmel, 's ha az a' rendező által el nem fogadtatnék, a' tagnak nincs joga nagy büntetés alatt ellenkezőt cselekedni.

34.

Előadás' estvéjén a' játszó személy egy óranegyeddel azon felvonás előtt, melyben kilép, tartozik felöltözve állani. Kis büntetés.

35.

Második csendítéskor kiki helyén áll és ügyel kilépte' idejére. Ki vagy későbbben vagy korábban lép ki, közép, ki a' játékban ez által zavart is okoz, nagy büntetési díjjal büntetettik.

36.

Ki próbán, az ügyelő által szólíttatván, azonnal meg nem jelenik, minden ismételt esetben 15 váltó krajczárt fizet, előadásén pedig nagy büntetést.

37.

A' rendezők, ügyelő, karmester, gépmester vigyázni fognak, hogy előadás alatt senki fenn szóval ne beszéljen, és zajt ne csináljon; az áthágó kis büntetést fizetend, ismételt esetekben ismételve.

38.

Ki a' végszót el nem mondja, a' szerint a' mint miatta kis vagy nagy hátramaradás, zavar történt, fizet kis, közép és nagy büntetés díjakat.

39.

Jeselebb szerepek' játszóinak játék' végéig nem szabad levetkezni és eltávozni, hogy ha kihivatnak, megjelenhessenek. Ki ezt áthágja, nagy büntetési díjt fizetend; szinte azt fizetend az is, ki tartós kihívásra meg nem jelenik.

40.

A' néma személyzet' vezetője minden vezérlettei által elkövetett hibáért kis bünt d. fizetend.

ÖLTÖZKÖDÉS.

41.

Öltözetet nem szabad a' tagoknak kényők szerint választani, még akkor sem, ha saját köntöseikbe öltöznek. Nagy büntetés. Ez iránt az öltözet-rendezővel 's avval, ki a' rendezők közül soros, tartozik kiki a' próbán jó előre értekezni. A' rendezők kötelesek a' tagok által illendően előterjesztett észrevételekét kihallgatni, fontolóra venni, de alaptalan kívánatoknak, mellyek gyakran csak hiúság vagy csillogni vágyásból erednek, 's csak tehetetlenség' tanújelei, nem fognak helyt engedni.

42.

Mit öltözet' tekintetében a' rendezők elvégeznek, másíthatatlannak kell tekinteni, 's annak el-lenszegülni sem szóval, sem tettel nem szabad. Nagy büntetés.

43.

Illendő nappali 's korszerű köntösöket, keztyűt fehér és fekete tricot-ókat, harisnyát, cipőt stb. efféle apróságot köteles a' színésztag tartani. Carri-catur-öltözeteket, vagy olyanokat, mellyek játék alatt elrontandók, az igazgatóság fog rendelni.

44.

Színpadon alig van valami szembeűnőbb, mint a' lábbeli' tisztatlansága; ki moeskos lábbelivel vétetik észre, fizeti a' kis büntetést. Itt a' vádlás a' sügő' kötelessége leszen.

45.

Ki a' tiszta és hibátlan köntöst elmocskolja, pecsételi vagy szaggatja, annak költségén egy hasonló új fog készíttetni.

46.

Az öltöző szobákban, s általában valamint próbákban, úgy előadás előtt és alatt a' legnagyobb csendnek kell lenni, hogy a' játszó személyek nyugalmas lelki állapotban maradjanak. Nagy zajjal beszélni, feleselni, illetlen kifejezésekkel élni, valamint ruhát poroztatni, csizmát tisztíttatni, vagy egyéb mocskosságot elkövetni, nagy büntetés alatt tilalmas.

47.

Ki az öltöző szobában elébb megjelenik, annak joga van magát előbb felöltöztetni és haját a' fodrászszal eligazíttatni; rang vagy korbéli különbségekre nem lesz tekintet. Az áthágo közép büntetéssel büntettetik.

48.

A' hajfodrászt vagy öltöztetőket durva kifejezésekkel illetni nagy büntetés alatt nem szabad.

49.

A' néma személyek' öltözetére a' rendezők' határozata szerint a' ruhatárnokok fognak ügyelni s a' hibákért felelni.

50.

Minden színész tag tartozik magának külön tükröt tartani az öltöző szobában. Kis büntetés.

51.

A' legnagyobb öltözködésnek is 12 percz alatt végbe kell menni. Közép büntetés.

52.

Midőn az előadandó színmű úgy kívánja, hogy felvonás közt a' színésznek öltözködnie kell, az illy esetet a' színésztag tartozik az ügyelőnek próbán megjelenteni. Kis büntetés. Az ügyelő a' karmesterrel értekezik, 's az öltözködési időhöz intézi a' felvonás közti muzsikát.

53.

Az öltözetrendező, mielőtt a' játszó személy kilépne, megnézi öltözetét, és ha hibát veszen észre, a' soros rendezővel egyetértőleg megigazíttatják; ennek a' tag tartozik magát alávetni, ki ellenszegül, fizeti a' nagy büntetést.

ÁLTALÁNYOS TÖRVÉNYEK.

54.

Ki valamelly helyen hivatalból áll, az iránt köteles mindenki a' legnagyobb tisztelettel viseltetni, 's ki mást hivatalos foglalatossága között sért meg, fizeti a' nagy büntetést, ismételt esethen ismételve.

55.

Ki színésztársát durva, goromba szavakkal illeti, fizeti a' nagy büntetést.

56.

Ki az intézet, vagy annak tagjai ellen nyilván-

nosan beszél, rágalmaz, azoknak becsületét sérteti, és hitelét kisebbíti 's panaszait nem az igazgatónak adja elő, hanem a' két városban terjesztgeti híreit, rendkívüli vagy nagy büntetést fizetend, a' vétekhez mérsékelve; hasonlólag az is, ki valamely nyilvános botrányoztató bünt, millyen a' részegség, garázdálkodás stb. követend el.

57.

A' következő napi foglalatosság mindig előtte való nap fog a' táblán jelentetni; a' színésztag tartozik ezen táblát megnézni, ha ezt elmulasztván, restsége miatt valamely hátramaradás történik, köztép büntetést fizetend.

58.

A' játékhoz szükséges eszközökre magának az illető tagnak is kell ügyelni 's azt annak idejében előkérni, ki illyet magával kivinni elfelejt, fizeti a' nagy büntetést. Az ügyelő kötelessége a' requisitariust az eszközökre nézve rendben tartani, a' hibát együtt fizetik kis díjjal.

59.

A' szükséges eszközöket játék' végével vissza kell adni a' requisitariusnak; elveszíteni, elrontani, kárpótlás' büntetése alatt nem szabad.

60.

Senkinek sem szabad a' színpadra föllépni, ki oda nem tartozik. A' rendező, ügyelő és őrmester minden oda nem tartozó személyért külön külön kis

büntetést fognak fizetni, fenn maradván ezen felül az igazgató' komoly megintése.

61.

A' színész, ki cselédét a' színpadon megállani's, ácsorgani engedi, ha miatta semmi zavar nem történnek is, nagy büntetést fizetend. Ha az illy cseléd a' színpalak közül kinéz, a' színész a' nagy büntetést kettőztetve fizeti, ha ki is lép a' közönség' botránkoztatására, rendkívüli büntetést fizetend. Használó büntetésekbe esnek a' színház' minden tagjai ha e' vétkek' valamelyikét elkövetendik.

62.

Ki játszik, annak azon estve nem szabad a' nézők között megjelenni. Közép büntetés.

63.

Játék előtt öt óránegyeddél az is, ki nem játszik, tartozik tudatni hollétet. Közép büntetés.

64.

A' tagoknak ügyelniök kell. hogy minden időben meg lehessen őket lelni; ki szállásáról három órára elmegyén, köteles otthon tudatni, hol lesz meglelhető. Közép büntetés.

65.

Ki megbetegszik, jelentetni fogja magát az igazgatónál. Kis bünt. Ki a' czédulán betegnek van hirdetve, nem szabad magát az igazgató' híre nélkül köz helyen megmutatnia, nagy büntetés alatt.

66.

Gyógyíttatnia szabad magát a' színésznek, ki vel tetszik, de orvosi bizonyítványt a' színházi orvostól tartozik hozni, más nem fogadtatik el.

67.

Ki az előadásról elmarad, midőn szerepe van, még akkor is, ha szerepét más vevén át, miatta a' darab adathatik, rendkívüli büntetést fizetend.

68.

Ki 24 órára a' két városhól el akar távozni, az igazgatónál jelenti magát; ki ezt nem teszi, 's engedelem nélkül távozik el, rendkívüli büntetést, ki az engedett időn túl kimarad, fizeti a' nagy büntetést, mely a' kimaradás' ideje alatt naponként fog ismételtetni.

69.

Az itt előszámlált büntetések kötelezik a' rendezőket, az ügyelőt, karmestert egyformán, 's ezen fölül, minthogy ők a' hivatalos rendtartók, az igazgatónak különös ellenőrsége alatt lesznek.

70.

A' büntetendő tagot a' soros rendező, ügyelő, és karmester fogja bevádolni, 's ha a' bevádlást elmulasztja, hasonló büntetést fizet. A' rendezőt, ügyelőt, és karmestert akármellyik tag bevádolhatja.

71.

A' bevádlottat három tagból álló bíróság fogja elítélni. Ezen bíróság minden évnegyedben újra vá-

tasztatik, olly tagok által, kik a' színpadon beszélő szerepeket játszanak.

72.

Ha a' bevádolt az ítélettel meg nem elégszik, hivatkozhatik a' köz gyűlésre, de ha ügyét itt is elvesziti, a' büntetést kétszeresen fizetendi.

73.

A' bíróság' vagy a' köz gyűlés' ítélete szigorúan fog végre hajtani az igazgató által 's itt kérelmeknek semmi helye nem leszen.

74.

Ha a' bíróság' tagjai vagy vádlók vagy vádlottak leendenek, 's betegség vagy atyafiság miatt akadályozvák, helyökbe az igazgató mást fog nevezni, de csak a' kérdéses egyes esetre.

75.

Ki az itt feljegyzetteknél nagyobb vétékbe esnék, annak ügye az igazgató által fog fenytetni, vagy a' részvényes választmány' elébe terjesztetni.

76.

Az itt előszámlált büntetési pénzekből egy kis mennyiség fog egybegyűlni, melly az igazgatónál leszen letéve. Ezen mennyiségből minden félévben emlékek készttetnek 's annak vagy azoknak fognak jutalmul adatni, kit a' társaság' szavazó tagjai titkos szavazattal legrendszeretöbbség 's pontosabbnak ítélenének.

77.

Ezen törvények idővel javíttatnak, pótoltatnak,
azon után, mellyen alkotva valának.

TARTALOM.

I. Általános eszmék	1 lap.
II. Kell-e a' magyar színházat országosan pártolni?	15 „
III. Operák és szindarabok	23 „
IV. A' pesti magyar színház' országos pártoltatá- sáról	36 „
V. A' színház' pártolása érdekében áll minden ma- gyar hazafinak	41 „
VI. Koldulás	43 „
VII. Alaptőke	47 „
VIII. Igazgatás	49 „
IX. Igazgató	67 „
X. Színházi épület	69 „
XI. Eredeti színművek' jutalmazása	71 „
XII. Országos ellenőrség	73 „
TOLDALÉK. A' pesti magyar színésztársaság' tör- vényei	75 „

Österreichische Nationalbibliothek

+Z1

